

Oppineiden miesten kokous

Filosofien kuvaukset Lukianos Samosatalaisen teoksissa *Juomingit* eli *Laphitit*, *Viisauksia kaupan ja Kuolleista nousseet* eli *kalastaja*

Lauri Torkkell

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatti, Kreikkalainen filologia

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Joulukuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Humanististen tieteiden kandidaatti, Kreikkalainen filologia

Lauri Torkkell

**Oppineiden miesten kokous: Filosofien kuvaukset Lukianos Samosatalaisen teoksissa
Juomingit eli Laphitit, Viisauksia kaupan ja Kuolleista nousset eli kalastaja
Sivumäärät: 45, 0**

Tämän kandidaatintutkielman aihe on filosofien kuvaukset Lukianos Samosatalaisen (n. 115–180 jaa.) kreikankielisissä teoksissa *Juomingit eli Laphitit* (lat. *Symposium*), *Viisauksia kaupan* (lat. *Vitarum auctio*) ja *Kuolleista nousset eli kalastaja* (lat. *Piscator*). Lähdeaineistona käytetään Oxfordin editioita. Tutkielmassa selvitetään, miten Lukianos kuvaa teoksissaan erilaisia filosofeiksi tunnistettavia hahmoja: millaisia ovat heidän luonteensa, ulkoiset ominaisuutensa ja minkälaisia asioita heidän kuvataan tekevän. Lukianoksen teokset ovat luonteeltaan satiirisia ja filosofit esitykset voidaan tulkita halventaviksi. Lähdeteokset on valittu niiden sisältämien runsaiden filosofeiksi tunnistettavien hahmojen perusteella. Lisäksi teos *Kuolleista nousset eli Kalastaja* on puolustus teoksen *Viisauksia kaupan* sisältämän pilkalliseksi tulkittavan materiaalin puolesta. Tutkielman metodi on lähiluku: siinä etsitään lähdeaineistosta relevantteja kohtia, joita analysoidaan tutkimuskysymyksen selvittämiseksi. Tärkein yksittäinen tutkimuskirjallisuuden lähde on Graham Andersonin *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*, joka antaa hyvän kuvan Lukianoksen ajan kirjallisesta kulttuurista Rooman valtakunnassa ja toisena sofistikkana tunnetusta ilmiöstä, johon myös Lukianos liitetään. Teoksissaan *Juomingit eli Laphitit*, *Viisauksia kaupan* ja *Kuolleista nousset eli kalastaja* Lukianos kuvaa monia eri filosofisia koulukuntia edustavia hahmoja, joilla on sekä yhteisiä, että koulukuntakohtaisia ominaisuuksia. Kuvauksista on tunnistettavissa Lukianokselle ominaisia arkkiahahmoja, jotka esiintyvät eri teoksissa eri nimillä. Ominaisuudet ovat tulkittavissa negatiivisiksi, joko suoraan tai satiirisen tyylin takia. Filosofit eivät noudata oppejaan tai oikeuttavat niillä huonot tapansa. Ensisijaisesti Lukianos kuitenkin kritisoi teeskentelijöitä, jotka vain esittävät filosofeja saadakseen mainetta ja vaurautta. Tästä syystä Lukianoksen suhtautumista lopulta itse filosofiaan tai sen eri kouluihin on vaikea tulkita.

Avainsanat: antiikki, Lukianos, satiiri, satiirisuus

1	JOHDANTO	4
1.1	Tutkimuskysymys	5
1.2	Aineisto, aiempi tutkimuskirjallisuus ja metodi	5
2	TAUSTAA	6
2.1	Lukianos Samosatalainen	6
2.2	Toinen sofistikka	10
2.3	Filosofia Lukianoksen aikana	13
2.4	Satiiri ja satiirisuus	16
3	ANALYYSI	18
3.1	<i>Juomingit eli Laphitit</i>	18
3.2	<i>Viisauksia kaupan</i>	24
3.3	<i>Kuolleista nousseet eli kalastaja</i>	30
4	YHTEENVETO	35
	LÄHTEET	38
	TAULUKKO 1. FILOSOFIT TEOKSESSA <i>SYMPOSIUM</i> .	23
	TAULUKKO 2. FILOSOFIT TEOKSESSA <i>VITARUM AUCTIO</i> .	30

1 Johdanto

Kandidaatintutkielmani aihe on ”filosofien kuvaukset Lukianos Samosatalaisen teoksissa *Juomigit* eli *Laphitit* (kr. Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι), *Viisauksia kaupan* (kr. Βίων Πράσις) ja *Kuolleista nousseet* eli *kalastaja* (kr. Ἀναβιοῦτες ἢ Ἀλιεύς).¹ Valitsin kyseisen aiheen, sillä näistä satiirisista teoksista löytyvä antiikin ajan huumori on mielenkiintoni kohde. On kiinnostavaa tutkia miksi ja millä tavoin Lukianos saattaa naurunalaiseksi kohteenaan olevat filosofit. Filosofit ja filosofiat ovat eräs Lukianoksen suosikkiaiheista (ja -pilkankohteista) ja tästä syystä tutkimuskysymykseni käsittelee heitä.

Valitsemieni teosten aiheet tuovat lukijan paremmin lähemmäs teosten ajan tavallista elämää, kuin esimerkiksi epiikassa yleensä esiintyvät aiheet. Toki näkökulma on aina kirjoittajan ja antiikin aikaa käsiteltäessä se usein tarkoittaa melko kapeaa ihmisryhmää, sillä esimerkiksi tutkimuksen kohteena olevien teosten kirjoittamiseen vaadittava koulutus oli mahdollista vain harvoille.² Valitsemani teokset antavan hyvät mahdollisuudet vastata tutkimuskysymykseeni monipuolisesti. Aiheena satiiri on ajoittain viihdyttävä ja aina ajankohtainen tutkimuskohde. Kiinnostava on myös itse auktori, Lukianos, joka oli kotoisin Rooman valtakunnan laitamilta Syyriasta. Toisaalta Lukianos oli osa aikansa kreikkalais-roomalaista (helleenistä) kulttuuria, hän kirjoitti kreikaksi ja osallistui aikansa hellenisen ylimystön keskusteluihin. Toisaalta hän oli ulkopuolinen, barbaari eli ei-helleeni, ja otti usein myös omissa teoksissaan ulkopuolisen näkökulman. Viime vuosina juuri tämä aspekti Lukianoksessa on noussut tutkimuksessa kiinnostuksen kohteeksi yhä enenevässä määrin³ ja tästä syystä on perusteltua kiinnittää huomiota Lukianoksen taustaan myös tässä tutkielmassa. Vaikka satiiri on kirjallisuudenlajina usein sidoksissa aikaansa ja voi olla vaikeasti ymmärrettävissä nykylukijalle yli tuhannen vuoden jälkeen, Lukianoksen teokset ovat edelleen viihdyttävää, provosoivaa ja ajankohtaista luettavaa.

Tutkielmani rakenne on nelijakoinen: johdannossa esittelen aiheeni, tutkimuskysymykseni, käyttämäni lähdemateriaalin ja tutkimuskirjallisuuden sekä tutkimusmenetelmäni. Toisessa

---

¹ Näitä nimiä käytetään suomennoksissa. Muutoin käytän tässä tutkielmassa latinankielisiä nimiä, sillä niitä käytetään usein myös tutkimuskirjallisuudessa ja lukijalle tekstien löytämistä varten ne ovat käyttökelpoisimmat.

² Antiikissa luku- ja kirjoitustaidon yleisyys riippui ajasta ja paikasta. (Thomas 2012 ja Muir 2012.) On kuitenkin selvää, että esimerkiksi Lukianoksen teosten kaltaisiin retorisiin kirjoituksiin, joissa on intertekstuaalisia viitauksia antiikin klassikoihin ja joissa käsitellään teemoja kuten filosofia, vaadittiin korkea koulutus, johon vain harvoilla oli mahdollisuus.

³ Esimerkiksi Richter 2017, 327.

osassa taustoitan tutkimuskohdettani sen kannalta olennaisilla tiedoilla ja pyrin kertomaan olennaiset tiedot Lukianoksen elämästä ja hänen aikansa kulttuurisista vaikuttumista ja eri filosofisista suuntauksista. Lisäksi taustoitan satiirin käsitettä ja historiaa. Kolmannessa luvussa tutkin lähdemateriaaliani ja esitän siitä filosofeja koskevat kohdat. Selvitän millaisilla sanoilla Lukianos kuvaa filosofeja ja heidän tekojaan sekä taustoitukseen ja tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen analysoin kuvauksia. Lopuksi muodostan kuvauksista yhteenvedon ja pohdin millaisia Lukianoksen filosofit ovat ja poikkeavatko eri filosofien tai filosofioiden kuvaukset toisistaan.

1.1 Tutkimuskysymys

Kandidaatintutkielmassani selvitän Lukianoksen kolmen teoksen, *Juomingit eli Laphitit, Viisauksia kaupan* ja *Kuolleista nousseet eli kalastaja* kuvauksia filosofeista. Tutkin millaisina Lukianos filosofinsa esittää: mitä ulkoisia ominaisuuksia heillä on, millaisia luonteenpiirteitä ja millaisia tekoja he tekevät. Lisäksi pohdin, miten eri filosofien ja koulukuntien kuvaukset eroavat toisistaan. Etsin myös mahdollisia syitä Lukianoksen esittämien kuvausten laatuun tutkimuskirjallisuuden perusteella.

1.2 Aineisto, aiempi tutkimuskirjallisuus ja metodi

Lähdeaineistonani käytän M. D. Macleodin editioita teoksista *Juomingit eli Laphitit, Viisauksia kaupan* ja *Kuolleista nousseet eli kalastaja*. Rajasin käyttämäni aineiston näihin teoksiin, sillä niissä Lukianos kuvaa mahdollisimman useata filosofista koulukuntaa edustavia hahmoja ja näin ne antavat hyvän yleiskuvan Lukianoksen yleisestä suhtautumisesta filosofeihin. Käytän tästä lähtien viitatessani näihin teoksiin seuraavia vakiintuneita teosten latinankielisiä nimiä: *Symposium* (*Symp.*, *Juomingit eli Laphitit*), *Vitarum auctio* (*Vit. auct.*, *Viisauksia kaupan*) ja *Piscator* (*Pisc.*, *Kuolleista nousseet eli kalastaja*). Tutkimuskirjallisuutenani käytän taustoituksessa aiheista kirjoitettuja yleisluontoisia kirjoja ja hakuteosartikkeleita. Analyysissä erityisesti Lukianosta käsittelevät tieteelliset artikkelit ovat käyttökelpoisia, vaikka ne eivät käsittelesikään aivan kaikkia tutkimukseni kohteita eli filosofioiden edustajia. Tärkein yksittäinen tutkimuskirjallisuuden lähde on Graham Andersonin *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*, joka antaa hyvän kuvan Lukianoksen ajasta ja toisena sofistikkana tunnetusta ilmiöstä. Tutkimusmenetelmäni on lähiluku: etsin lähdekirjallisuudesta relevantteja kohtia, jotka auttavat vastaamaan tutkimaani kysymykseen.

2 Taustaa

Tässä osiossa taustoitan aihettani esittelemällä ensin Lukianoksen ja hänen tuotantonsa yleisiä piirteitä. Tämän jälkeen kerron Lukianoksen aikana vaikuttaneista kulttuurisista ilmiöistä, kuten toisesta sofismista, ja ajan filosofisista suuntauksista sekä Lukianoksen suhtautumisesta filosofiaan ja filosofeihin. Avaan myös jonkin verran satiirin käsitettä ja satiirisuutta Lukianoksen teoksissa.

2.1 Lukianos Samosatalainen

Lukianos oli 2. vuosisadalla jaa. elänyt sofist⁴ ja kirjoittaja, ”nauramiselle omistautunut mies”⁵, kuten eräs neljännellä vuosisadalla kirjoittanut auktori häntä kuvasi. Hän syntyi todennäköisesti Eufraateen varrella Samosatassa (nykyisin Samsât Turkissa) roomalaisessa Syyriassa, entisen Kommagenen kuningaskunnan pääkaupungissa, vuosien 115 ja 125 jaa. välillä.⁶ Kommagene oli ollut itsenäinen kuningaskunta siitä lähtien, kun se itsenäistyi hellenistisestä seleukidien valtakunnasta 160-luvun loppupuolella eaa. Sitä hallitsivat kuninkaat, jotka väittivät polveutuvansa persialaisista akhaimenideista, mutta kuten esimerkiksi kolikkolöydöistä selviää, he omaksuivat kulttuuriinsa seleukideilta myös hellenisiä vaikutteita. Tämä näkyi myös lahjoituksissa kreikkalaisen maailman keskuksille ja Samosatan palatsin koristeluissa. Keisari Vespasianus liitti Kommagenen lopulta Rooman imperiumiin vuonna 72 jaa. ja siitä tuli osa Syyrian provinssia. Se kuitenkin säilytti kulttuurisen identiteettinsä, kuten selviää sen kaupunkien muodostamasta liitosta⁷ ja Samosata pysyi edelleen merkittävänä kaupunkina⁸. Facellan mukaan juuri sijainti idän ja lännen välillä ja Roomaan laajaan valtakuntaan liittäminen mahdollistivat osaltaan Lukianoksen monipuolisen tuotannon.⁹ Jo ennen Lukianosta Samosatasta oli siirrytty hellenistisen sivilisaation keskeisimpiin kaupunkeihin ja niiden eliittiin. Näin teki esimerkiksi viimeisen kuninkaan pojanpoika Gaius Iulius Antiochus Epiphanes Philopappus, joka oli muun muassa Ateenan arkontti ja konsulina vuonna 109 ja jonka hautamonumentin Ateenan Mouseion-kukkulalla saattoi nähdä myös Lukianos.¹⁰

⁴ Ks. tämän tutkielman luku 2.2.

⁵ Eunapios. 2.9 ... ἀνὴρ σπουδαῖος ἐς τὸ γελασθῆναι ....

⁶ Edwards ym. 2012.

⁷ Facellan mukaan Kommagenen kaupungit muodostivat jonkinlaisen liiton Roomaan liittämisen jälkeen, mutta tämän luonteesta tai kestosta ei ole tietoa. Facella 2021, 234–235.

⁸ Hadrianuksen ajasta lähtien provinssissa lyödyt kolikot kutsuvat Samosatata termillä *metropolis* ja myöhemmin kaupungissa oli myös piispanistuini. Facella 2021, 234–236.

⁹ Facella 2021, 244.

¹⁰ Facella 2021, 229–244.

Säilyneissä aikalaislähteissä Lukianoksesta puhutaan valitettavan vähän¹¹. Esimerkiksi ateenalainen sofisti Filostratos (n. 171–249 jaa), joka kirjoitti sofisteiksi kutsumiensa ammattipuhujien elämäkertoja 400-luvulta eaa. lähtien, ja on täten tärkeä lähde toisen sofistiiikan tutkimuksessa, ei mainitse Lukianosta.¹² Schmitz selittää Lukianoksen puuttumista aikalaislähteissä sillä, että Lukianos ei ollut toisen sofistiiikan keskiössä eikä hänellä ollut uskollisia oppilaita tai kilpailijoita.¹³ Näin ollen tärkein lähde Lukianoksesta on itse Lukianos. Kuten Richter toteaa, tämä lähteiden vähyys ja Lukianoksen tapa esittää teostensa protagonistiksi Lukianoksena itsenään houkuttelevat tekemään uskaliaita johtopäätöksiä auktorin elämästä ilman kunnon perusteita. Richter uskookin teosten protagonistin olleen Lukianokselle työkalu, jonka avulla hän tarkastelee käsittelemäänsä aihetta, ei välttämättä todellisuuteen perustuva kuvaus kirjailijasta.¹⁴

Lukianoksen teoksissa ja muissa lähteissä esiintyy kuitenkin joitakin elämäkerrallisia tietoja, jotka nykytutkijatkin usein mainitsevat. Mitä todennäköisimmin Lukianos oli syntyperältään syyrialainen ja puhui äidinkielenään arameaa¹⁵. Esimerkiksi teoksessaan *Bis accusatus* esiintyvää syyrialaista (todennäköisesti Lukianos itse) hän kuvailee: ...τουτονὶ κομιδῆ μειράκιον ὄντα, βάρβαρον ἔτι τὴν φωνὴν καὶ μονονουχὶ κάνδυν ἐνδεδυκότα εἰς τὸν Ἀσσύριον τρόπον.... ”... tämän (syyrialaisen) ollessa vasta nuorukainen, vielä vieraskielinen ja lähestulkoon kaapuun syyrialaiseen tapaan pukeutuva ...”¹⁶. Toinen esimerkki löytyy teoksesta *Piscator*, jossa Suorapuheisuus (taas todennäköisesti Lukianos) puolustautuu filosofian edessä kuolleiden filosofien esittämiä syytteitä vastaan: Σύρος, ὃ Φιλοσοφία, τῶν Ἐπεθρατιδίων. ἀλλὰ τί τοῦτο; ... καίτοι πρὸς γε σὲ οὐδὲν ἂν ἔλαττον γένοιτο οὐδ’ εἰ τὴν φωνὴν βάρβαρος εἴη τις, εἴπερ ἡ γνώμη ὀρθὴ καὶ δικαία φαίνοιτο οὕσα. ”(Olen) Syyrialainen, oi Filosofia, Eufrateen varrelta. Mutta mitä siitä? ... Ja silti eihän sinusta (Filosofiasta) kukaan ole vähäisempi, ei edes, vaikka muukalainen olisi kieleltään joku barbaari, jos tosiaan arvostelukyky näyttää olevan kunnollinen ja oikeudenmukainen.”¹⁷ Huolimatta mahdollisesta äidinkielestään, Lukianos kuitenkin kirjoitti teoksensa jokseenkin attikisoivalla kreikalla. Hän oli kielestään hyvin tarkka: Osoituksena esimerkiksi teokset *Pro lapsu inter salutandum* ja *Pseudologista*, joissa Lukianos vastaa hänen

¹¹ Ainoa aikalaismaininta on Galenoksen teoksesta *ad Hippocratis epidemias* (2.6.29), jossa kerrotaan Lukianoksen värentäneen filosofi Herakleitoksen (fl. 500–400-luvuilla eaa.) maksiimeja kepposena eräälle filosofille. Nesselrath 2006, A.

¹² Richter 2017, 328.

¹³ Schmitz 2010, 291.

¹⁴ Richter 2017, 327–328.

¹⁵ Aramea on semiiläinen kieli, jota puhuttiin laajalti Pohjois-Mesopotamiassa. Hellenistiseltä- ja roomalaisajalta on löydetty monia kaksikielisiä inskriptioita, joissa käytetään rinnakkain kreikkaa ja arameaa. Healey 2012.

¹⁶ *Bis acc.* 27.

¹⁷ *Piscator.* 19. Ks. myös tutkielman luku 3.3.

oikeakielisyyttään koskeneeseen kritiikkiin. Nesselrath epäileekin tämän kielellisen tarkkuuden johtuneen juuri Lukianoksen vieraskielisyydestä.¹⁸ Lukianoksen itsensä mukaan hänen perheensä johdatteli häntä aluksi uralle kuvanveistäjänä, mutta hän itse valitsi lopulta kirjallisen sivistyksen.¹⁹ Tämä uravalinta vei hänet aluksi Jooniaan opiskelemaan²⁰ ja oppimassaan julkisen puhujan ja retoriikan opettajan ammatissa Lukianos kierteli varsin laajalti Rooman valtakunnassa aina Italiassa ja Galliassa sekä mahdollisesti myös Makedoniassa ja Traakiassa asti. Ammatissaan hän kerrytti suuren omaisuuden.²¹ Kuten monet sofistit²², myös Lukianos pyrki saamaan vaikutusvaltaisia suojelijoita ja ollessaan Antiokiassa hän pyrki keisari Lucius Veruksen²³ hovin ja erityisesti tämän rakastajatar Pantheian suosioon ylistävillä kirjoituksillaan.²⁴ Keskiaikainen itäroomalainen tietosanakirja *Suda* väittää hänen harjoittaneen Antiokiassa myös asianajoa,²⁵ perusteena mahdollisesti teoksen *Bis accusatus* maininta²⁶ tällaisesta toiminnasta, mutta Edwardsin ym. mukaan tämä saattaa viitata vain keisarin hovissa pidettyihin puhe-esityksiin. Lukianos vietti todennäköisesti osan elämästään myös Ateenassa (joskus 160–170-luvuilla), sillä joissain hänen teoksissaan on viitteitä Ateenassa tuolloin vaikuttaneisiin henkilöihin ja tapahtumiin.²⁷ Monet teokset myös sijoittuvat Ateenaan, mutta toisaalta Edwardsin ym. mielestä tämä ei ole varma todiste Ateenassa oleskelusta. Myöhemmin elämässään hän mahdollisesti sai virkamiehen pestin Egyptistä²⁸, mutta ilmeisesti hän jatkoi kuitenkin myös retoriikan opetusta vielä vanhalla iällä, kuten hänen retoriset teoksensa *Hercules* ja *Bacchus* vihaavat²⁹. Lukianos kuoli todennäköisesti joskus vuoden 180 jälkeen.³⁰

---

¹⁸ Nesselrath 2006, C.

¹⁹ Lukianos *Somnium* 1–14.

²⁰ *Bis Acc.* 27.

²¹ *Apologia* 15.

²² Sofistien ja keisarien suhteista ks. Anderson 1993, 30–35.

²³ Lucius Aurelius Verus (130–169) oli Marcus Aureliuksen kanssakeisari 161–169 ja nimellinen komentaja sodassa Parthiaa vastaan 162–166. Birley 2012.

²⁴ Teokset, ekfrastinen *De saltatione* ja enkomionit *Imagines*, *Pro imaginibus*, ajoitetaan vuodelle 163 tai 164.

²⁵ *Suda* Λ 683.

²⁶ *Bis Acc.* 32.

²⁷ Viittaus sofisti ja mesenaatti Herodes Atticukseen (101–177) teoksessa *Demonax* 33. Kilpailua vuonna 176 Ateenaan perustetusta keisarillisesta epikuroalaisuuden opettajan virasta kuvaa teos *Eunuchus*.

²⁸ *Apol.* 12. Edwards ym. epäilevät, että kyseessä oli kunniavirka. Edwards ym. 2012.

²⁹ Ks. vanhuudesta *Herc.* 8 ”... minun ikäni ja vanhuuteni.” (τὴν ἡλικίαν καὶ γῆρας τὸ ἐμῶν τοῦ.) ja *Bacch.* 7, 8.

³⁰ Tähän perusteena maininta keisari Marcus Aureliuksesta (k. 180) jo edesmenneenä teoksessa *Alexander* (48); Nesselrath 2006, A; Edwards ym. 2012.

Lukianoksen säilyneessä korpuksessa on 82 teosta, joista tosin osa ei varmuudella ole hänen kirjoittamiaan.³¹ Nesselrath jaottelee teokset tyyllillisesti retorisiin teksteihin, dialogeihin, menippolaisiin kertomuksiin, romaaneihin ja pamfletteihin.³² Tekstit sisältävät usein vahvan satiirisen ulottuvuuden, mutta ne eivät ole ensisijaisesti moralisoivia tai filosofoivia, vaan niiden tarkoitus on ennen kaikkea viihdyttää.³³ Vaikka Lukianos kertookin noin neljäkymmenvuotiaana kääntyneensä retoriikasta filosofian puoleen³⁴, näyttää tämä olleen enemmänkin vain muutos filosofisempaan suuntaan hänen käsittelemissään aiheissa. Teoksissaan Lukianos esimerkiksi kritisoi ihmisten vallan ja vaurauden janoa kyynikkofilosofin³⁵ näkökulmasta. Pyrkimys näissäkin teoksissa on kuitenkin ensisijaisesti hauskuuttaa kuulijaa tai lukijaa. Lukianoksen teosten ajoitus on hankalaa, sillä vain osassa teoksistaan hän mainitsee jonkin aikalaishenkilön tai -tapahtuman. Mainittujen ajoitettujen teosten lisäksi esimerkiksi hyökkäys kyynikko Peregrinusta³⁶ kohtaan voidaan sijoittaa 160-luvulle.³⁷

Viihdyttävyytensä lisäksi Lukianos on yksi monipuolisimmista antiikin auktoreista. Andersonin mukaan hänen teoksissaan toistuvat tietyt teemat, joskin hieman eri variaatioina. Lisäksi Lukianoksen tietyt hahmot saattavat eri teoksissa esiintyä eri nimillä ja joskus hieman eri ominaisuuksilla.³⁸ Kirjoituksissa on paljon humoristisia vaikutteita vanhasta ja uudesta komediasta³⁹ sekä kyynikkofilosofi Menippukselta Gadaralaiselta. Dialogimuotonsa ne ovat saaneet Platonilta.⁴⁰ Toisaalta Lukianoksen teokset ovat kuitenkin ennen kaikkea retorisia, joskin niillä oli myös moralisoiva ulottuvuus.⁴¹ Lukianoksen identiteetti kirjoittajana on mielenkiintoinen, Richterin mukaan hän käyttää syyrialaisuuttaan (tai ”barbaarisuuttaan”) keinona tarkastella helleenistä kulttuuria myös sen ulkopuolelta, vaikka hän kielen avulla osoittaa olevansa osa sitä. Samoin Richter väittää, että asemoituminen barbaariksi toimii keinona välttää leimautuminen

---

³¹ Harmon 1913, xi.

³² Nesselrath 2006, B.

³³ Harmon 1913, x–xi.

³⁴ *Bis Acc.* 32; *Herm.* 13.

³⁵ Teokset, joissa päähenkilö on Menippos tai Lukianos (tai joku nimen variaatioista), tarkastelevat pilkallisesti jotakin aihetta. Näissä teoksissa esiintyy myös menippolaiseen satiiriin kuuluvia kirjallisia piirteitä, kuten proosan ja runouden vaihtelu, samoin kuin piirteitä vanhasta komediasta.

³⁶ Lukianos kirjoitti selostuksen *De morte Peregrini* tämän polttoitsemurhasta vuoden 165 Olympialaisissa.

³⁷ Nesselrath 2006, B, C; Edwards ym. 2012; Harmon 1913 x–xi.

³⁸ Anderson 1976a, 1–22, 67.

³⁹ Toki Lukianos otti paljon vaikutteita myös tragediasta. Schmitz 2010, 291–308.

⁴⁰ Vanhaa komediaa edustaa erityisesti Aristofanes (400-luvun loppu eaa.), uutta komediaa Menandros (n. 342–n. 290 eaa.). Menippos Gadaralainen eli 200-luvulla eaa. ja Platon 427–347 eaa.

⁴¹ Anderson 1993, 134–135 ja 1976a, 4; Nesselrath 2006, C.

”pikku kreikkalaiseksi” (lat. *Graeculus*). Ajan roomalaisten näkemys asetti vastakkain senhetkisen rappiolliseksi katsotun helleenisen kulttuurin menneisyyden kuvitellun suuruuden kanssa.⁴²

Yksittäisen aikalaisviittauksen⁴³ lisäksi Lukianoksesta on mainintoja muutamilla myöhemmillä antiikin auktoreilla⁴⁴. Keskiajan itäroomalaisille hän oli ristiriitainen hahmo: toisaalta häneen suhtauduttiin hyvin kielteisesti, sillä hänen katsottiin pilkanneen kristittyjä teoksessaan *De morte Peregrini*, toisaalta hänen kirjoitustyyliään arvostettiin ja imitoitiin. 1400-luvun alussa Lukianos nousi suosioon myös Länsi-Euroopassa, kun renessanssin ajan italialaiset oppineet löysivät hänen käsikirjoituksiaan ja niitä alettiin kääntää latinaksi. Niiden sisältämä kritiikki uskontoa kohtaan johti Lukianoksen teoksien kieltämiseen uskonnollisten auktoriteettien toimesta, mutta tällä ei näyttänyt olevan vaikutusta niiden suosioon. Useat kirjailijat saivat vaikutteita etenkin hänen teoksestaan *Verae Historiae*.⁴⁵ 1800-luvun alussa hänen suosionsa laski etenkin saksalaisten klassisten filologien keskuudessa, syynä jälleen hänen pilkkansa uskontoa kohtaan, mutta taustalla vaikutti myös ajan antisemitismi⁴⁶. Nykyaikaan tullessa hänen suosionsa on jälleen palautunut.⁴⁷

2.2 Toinen sofistiikka

Lukianos oli osa hänen aikanaan vaikuttanutta kulttuuri-ilmiötä, jota kutsutaan ”toiseksi sofistiikaksi”. Vaikka koko ilmiö ja sen ajoitus sekä vaikutusalue ovat hankalasti määriteltävissä,⁴⁸ voidaan sanoa sen vaikuttaneen etenkin Kreikassa ja Jooniassa ensimmäiseltä vuosisadalta jaa. lähtien. Se painotti erityisesti retorista koulutusta ja julkista puhumista, mutta sen vaikutus ulottui myös muihin kirjallisuudenlajeihin. Toinen sofistiikka suosi kielenään klassisen kauden⁴⁹ puhujien käyttämää kreikkaa. Etenkin Lukianoksen aikana, toisella vuosisadalla, attikalaisen kielimuodon sanasto ja lauserakenteet olivat suosiossa.⁵⁰

---

⁴² Richter 2017, 329–333 ja 342. Menneisyyden ihannoinnista ks. tutkielman luku 2.2, s. 11–12. Lukianoksen kirjallisista konventioista lisää, ks. tutkielman luku 3.3, s. 31.

⁴³ Ks. tutkielman s. 7, alaviite 11.

⁴⁴ Ks. esimerkiksi tutkielman s. 6, alaviite 5.

⁴⁵ Nesselrath 2006, D; *Suda* lambda, 683.

⁴⁶ Richter 2017, 327.

⁴⁷ Nesselrath 2006, D.

⁴⁸ Whitmarsh 2017, 12–21.

⁴⁹ Noin 480–323 eaa.

⁵⁰ Anderson 1993, 1–13 ja Bowie 2006.

Määritelmä termille ”toinen sofistikka” (kr. δευτέρα σοφιστική) tavataan Filostratoksellä⁵¹, joka – kuten Anderson tulkitsee – esittää sen jatkumona klassisella kaudella varsinkin Ateenassa vaikuttaneiden sofistien⁵² luomalle ilmiölle, jossa puhetaidon opetus sai uuden suunnan. Julkisia puhe-esityksiä pitäneet sofistit alkoivat haastaa yhteiskunnan ja uskonnon perinteisiä näkemyksiä sekä antoivat maksua vastaan puhetaidon opetusta. Sofistit käyttivät puhetaitoa ennen kaikkea työkaluna, jolla voitiin esittää argumentteja asioiden puolesta tai niitä vastaan, totuudesta riippumatta. Tämä eettinen relativismi herätti vastustusta filosofeissa⁵³, joiden mielestä sofistien opetukset olivat haitallisia ja sofistit huijareita.⁵⁴ Vaikka ilmiötä nimitetään ”toiseksi” sofistikkaksi ja Filostratos pyrki ilmeisesti esittämään sen puhujien uutena tulemisena, eivät sofistit, julkiset puheet tai puhetaidon opetus olleet kadonneet mihinkään klassisen kauden jälkeen. Siitä huolimatta, että hellenistisen ajan retoriikasta tiedetään verrattain vähän, jatkui se mitä ilmeisimmin samanlaisena kuin klassisella kaudella. Poliittiset muutokset hellenistisessä maailmassa eivät ehkä suosineet puheita enää klassisen kauden tavoin poliittisen vaikuttamisen välineenä, joten reetorin merkitys opettajana poliittisen vaikuttajan sijaan kasvoi yhä enemmän. Jako ensimmäiseen ja toiseen sofistikkaan näyttääkin nykytutkimuksen mukaan olevan lähinnä Filostratoksen tekemä.⁵⁵

Helleeninen kulttuuri levisi 300-luvun jälkipuolella eaa. Makedonian kuningas Aleksanteri Suuren (356–323 eaa.) valloitusten myötä laajalle Aasiaan aina Intiaan asti, kuten myös alueelle, jolle myöhemmin muodostui Kommagenen kuningaskunta. Vaikka Aleksanterin luoma valtakunta hajosi, yhdistäväksi tekijäksi jäi helleninen kulttuuri, joka oli vuorovaikutuksessa aina kunkin paikallisen kulttuurin kanssa. Toisella vuosisadalla jaa. laajentuva Rooman valtakunta alkoi vallata alueita itäisellä Välimerellä ja alisti ajan myötä valtaansa myös hellenisen kulttuurin tärkeimmät keskuksat. Rooman vallan alla helleninen kulttuuri kuitenkin jatkoi kukoistustaan ja kuten roomalainen runoilija Horatius (65–8 eaa.) lausui: ”Vangittu Kreikka valtasi villin vangitsijansa ja toi taiteet maalaisen Latiumiin.”⁵⁶ Roomalaiset ylimykset keisareita myöten olivat usein hyvin kiinnostuneita hellenisestä kulttuurista tai jopa ”hellenomaaneja”. Klassisen kauden Kreikka oli Rooman vallan alla eläneille sofisteille ihanne. Andersonin mu-

⁵¹ Erottelu vanhan (ensimmäisen) ja toisen sofistikan välillä V S 481.

⁵² Esimerkiksi Platonilta tutut Protagoras Abderalainen (n. 490–420 eaa.), Gorgias Leontinolainen (n. 485– n. 380 eaa.) ja Hippias Elisläinen (400–300-luvut eaa.).

⁵³ Tunnetuimpina Platon ja hänen todistuksensa mukaan myös Sokrates.

⁵⁴ Anderson 1993, 13–14.

⁵⁵ Anderson 1993, 18–21.

⁵⁶ Hor. *Epist.* 2.1.156–157: *Graecia capta ferum victorem cepit et artis intulit agresti Latio.*

kaan menneisyyden ihannoinnin taustalla saattaa olla poliittisen vallan puute, vaikka roomalaiset hallitsijat usein kunnioittivat kreikkalaisten alamaistensa kulttuuria. Rooman vallan alla sofistit pystyivät myös toimimaan oman kaupunkinsa hyväksi, sillä monella heistä oli läheiset suhteet vallanpitäjiin.⁵⁷ Kuten edellisessä luvussa näimme, näin toimi myös Lukianos pyrkiesään keisarin hovin suosioon Antiokiassa.

Lukianoksen teokset ovat täynnä viittauksia klassisen kauden teoksiin. Andersonin mukaan klassisten teosten kaanon oli sofisteille lähde, josta ammentaen he osoittivat pätevyytensä ja inspiraationsa ja näin heidän myös odotettiin tekevän. Sofisteille ja heidän yleisölleen yhtenäisen kulttuuri muodostui koulutuksen (kr. παιδεία) kautta. Koulutus ylläpiti arvoja, jotka saatiin antiikin klassiseen kaanoniin kuuluvista teoksista. Vaikka kulttuuriin kuului toki muutakin, ylimystön koulutuksessa retoriikka ja filosofia saivat suurimman huomion.⁵⁸ Lukianoskin osoitti oppineisuutensa lainaamalla aikaisemmasta kirjallisuudesta. Anderson kertoo, että kuitenkin suurin osa Lukianoksen lainauksista on peräisin teosten aluista, samoin myös väljemmät viittaukset. Syynä näiden kaltaisiin lainauksiin lienee koulutus: vaikka Lukianos olisi muistanut kirjallisuuden klassikot hyvin, ei hänen yleisönsä välttämättä niin tehnyt. Lukianoksen olisi siis ollut hyödytöntä viitata sellaisiin teoksiin, joita hänen yleisönsä ei kuitenkaan olisi tunnistanut. Osa Lukianoksen viittauksista on lainausten lainauksia. Tämä oli Andersonin mukaan joko vielä suuremman oppineisuuden osoitus tai johtui alkuperäisen lähteen puutteesta. Lisäksi esimerkiksi Homeroksen eepoksissa tietyt kaavat toistuvat useasti ja näin ollen ovat helposti muistettavissa. Lukianos siis näyttäytyy oppineena, mutta hänen kaltaisellaan kiertävällä reetorilla ei välttämättä ollut koulutusta tai mahdollisuutta viitata syvällisesti antiikin klassisiin teoksiin.⁵⁹ Vaikka klassinen kaanon toimikin kirjailijoille esikuvana, tämä ei estänyt uuden luomista. Richter esimerkiksi uskoo Lukianoksen väitteen, että tämä oli ensimmäinen, joka keksi kirjoittaa koomisia dialogeja.⁶⁰

Menneisyyden ja klassisen kirjallisuuden kaanonin ihannointi ulottui myös kieleen. Sofistien pyrkimyksenä oli korvata ajan yleiskreikka jäljittelemällä 400- ja 300-lukujen eaa. Attikan murretta (johon ajan yleiskreikka kuitenkin pitkälti pohjautui). Tämä oli käytännössä hyvin vaikeaa, sillä morfologiset ja syntaksiset muutokset sekä sanasto olivat ehtineet kehittyä paljon. Kim

⁵⁷ Anderson 1993, 1–8, 24–88, 30–35 ja 101–103.

⁵⁸ Anderson 1993, 8–9 ja 69–85.

⁵⁹ Anderson 1976b 59–67.

⁶⁰ *Bis Acc.*, 33–34: Kohta sisältää myös monia viittauksia Aristofaneelta ja Platonilta, jotka molemmat olivat tyylilajiensa parhaimmista; Richter 2017, 333.

selittää attikistisen purismin, jossa kaikki klassisen attikalaisen kielimuodon ulkopuolelle jäävät ilmaisut olivat barbarismeja, nousun toisen sofistikan aikana vastareaktiona yleiskreikalle, jonka kanssa se kamppaili ylimystön suosiosta. Suhtautuminen attikismiin vaihteli toisen sofistikan aikana. Esimerkiksi Lukianos sai vaikutteita klassisen kauden auktoreilta, mutta toisaalta myös satirisoi fanaattisia attikismin kannattajia.⁶¹

Oppilaat olivat sofistille yksi tärkeimmistä kohderyhmistä, sillä heistä hänen suosionsa ja palkkionsa olivat riippuvaisia. Oppilaista tulikin oikeastaan seuraajia, jotka täyttivät katsomot, kun sofisti tuli kaupunkiin. Puhujien ympärille muodostui jonkinlainen kannattajakunta, jonka yhteenkuuluvuudentunnetta puhujat pyrkivät vahvistamaan. Tämä johti myös vastakkainasetteluihin ja jopa väkivaltaan.⁶² Vaikka tarkastelen tässä tutkielmasta Lukianosta erityisesti kirjailijana, on syytä pitää mielessä, että hän oli myös reetori, joka piti julkisia puheita ja täten mahdollisesti keräsi samanlaisia kannattajajoukkoja.

2.3 Filosofia Lukianoksen aikana

Kreikkalais-roomalaisen yläluokan koulutuksessa retoriikan lisäksi myös filosofialla oli tärkeä asema. Kuten monet sofistit, myös Lukianos ottaa useissa teoksissaan kantaa filosofisiin kysymyksiin. Hänen tapauksessaan satiirisesti, kuten jo johdannossa kerroin⁶³. Osansa pilkasta saavat niin ajan filosofiset koulukunnat⁶⁴ kuin niiden edustajatkin.⁶⁵ Lukianoksen ymmärrys filosofioista ei kuitenkaan ole kovin syvälinen, vaan ennemminkin vain kirjallista viihdettä.⁶⁶

Nämä filosofiset koulukunnat olivat syntyneet Ateenassa 300-luvulla eaa., kun Sokrateen (469–399 eaa) oppilas Platon ja tämän oppilas Aristoteles (384–322 eaa.) perustivat omat koulunsa. Lisäksi monet muutkin koulut, kuten stoalaiset ja skeptikot katsoivat jatkavansa Sokrateesta alkanutta perinnettä. Hellenistisellä kaudella suurimpia kouluja olivat stoalaiset, kyynikot, epikurolaiset ja skeptikot.⁶⁷ Platonin seuraajien, platonilaisten, oppi kehittyi skeptiseen suuntaan ja Aristoteleen koulun suosio ei hellenistisellä kaudella vastannut muita koulukuntia. Ensimmä-

⁶¹ Kim 2017, 43–53; Anderson 1993, 86–94.

⁶² Anderson 1993, 22–24 ja 42–43.

⁶³ Ks. tutkielman luku 1, s 4.

⁶⁴ Esimerkiksi (uus-)pythagoralaiset, platonilaiset, peripateetikot, epikurolaiset, stoalaiset, (pyrrhonlaiset) skeptikot ja kyynikot.

⁶⁵ Anderson 1993, 134–135 ja Nesselrath 2006.

⁶⁶ Anderson 1976b, 64.

⁶⁷ Adamson 2015, 3–5.

mäisellä vuosisadalla eaa. Aristoteleen opit kuitenkin nousivat jälleen muiden koulujen veroiseen suosioon ja platonilaisten oppi kehittyi jälleen samankaltaiseksi Platonin välittömien seuraajien kanssa pythagoralaisine vaikutteineen. Muiden suurten koulujen suosio säilyi Lukianoksen aikoihin asti.⁶⁸

Erityisesti Platonilla oli merkittävä vaikutus Lukianokseen. Fowlerin mukaan Lukianos ei omaksunut Platonilta vain dialogia, vaan hän otti vaikutteita monilla muillakin tavoin. Lukianos myös lainasi Platonia mielellään. Hän siis näytti olleen huolellinen Platonin lukija, vaikka ei omaksunutkaan tämän filosofiaa.⁶⁹ Passin mukaan filosofisesti Lukianos esittää Platonin tiiviisti yhteydessä Sokrateeseen ja Pythagorakseen.⁷⁰ Pass tulkitsee, että Lukianos esittää teoksessa *Vitarum auctio* platonilaisen puhuvan Sokrateen äänellä, sillä näin teki myös Platon dialogeissaan. Teoksessa *Piscator* Platonilla taas on oma äänensä.⁷¹ Nesselrath havaitsee ominaisuuksia molemmista: Sokrates osoittaa kiinnostuksensa nuorukaisia kohtaan ja palvoo erikoisia jumalia, Platon taas rakentaa omaa unelmavaltiotaan outoine lakeineen⁷². Teoksen *Symposium* platonilainen filosofi Ion esitellään lähes jumalaisena ilmestyksenä, mutta lopussa hänen voidaan katsoa olleen osallisena varkauden yritykseen⁷³. Tästä huolimatta Nesselrathin mukaan platonilaisten maineen voidaan tulkita olleen ainakin Lukianoksen silmissä parempi kuin kilpailevien koulujen, esimerkiksi stoalaisten. Nesselrathin mukaan platonilaiset ovat yleisesti Lukianoksella pinnallisesti esimerkillisiä, mutta liian takertuvaisia Platonin äärimmäisiin oppeihin. Nesselrath kertoo Lukianoksen ajan keskiplatonilaisten teosten antavan ymmärrettävän pohjan Lukianoksen pilkalle.⁷⁴

Bosmanin mukaan Lukianos taas on usein liitetty myös kyynikkoihin, onhan kyynikko Menippos protagonistina monissa hänen teoksissaan. Tosin tämä on kuitenkin epävarmaa, sillä vaikka Lukianos käsittelee filosofiaa monissa teoksissaan, on hänen filosofisista näkemyksistään vaikea saada selkoa. Kyynikoiksi tunnistettavia hahmoja Lukianos pilkkaa toisaalla ja ylistää toisaalla. Teoksissaan *Symposium* ja *Vitarum auctio* Lukianos ei anna kyynikoista ylistävää kuvaa, mutta kuten todettu tämä ei ole koko totuus ja usein pilkan kohteena ovat kyynikkoa teeskentelevät. Lukianosta kyynikoissa näyttää viehättävän heidän kriittisyytensä, joka on yhteydessä

---

⁶⁸ Ibid., 146.

⁶⁹ Fowler 2017, 236–239.

⁷⁰ Ks. esim. *Pisc.* 10.

⁷¹ Pass 2016, 638–641.

⁷² *Vit. auct.* 15–17

⁷³ *Symp.* 46.

⁷⁴ Nesselrath 2023, 81–84. Teos *Vit. auct.* käsittelee platonilaisuutta kohdissa 15–19.

Lukianoksen kirjalliseen tyyliin, tosin kriittisyys ei ollut ominaista pelkästään kyynikoille. Bosman näkeekin Lukianoksen olleen viehättynyt erityisesti kyynikkojen kirjallisesta perinteestä, esimerkiksi juuri Menippoksesta, ja heidän oppiensa epätarkkuudesta.⁷⁵

Lukianoksen aikana filosofiset koulut tarjosivat kukin tavallaan tietä hyvään elämään. Tämä johti stereotyyppioihin kouluista: esimerkiksi stoalaiset olivat tarkkoja sosiaalisten sovinnaisuuksien noudattajia, epikurolaiset etsivät nautintoa ja kyynikot olivat antisosiaalisia moukkia. Sofistien tuli kyetä vastaamaan filosofioiden älyllisiin haasteisiin ja jotkut, kuten mahdollisesti myös Lukianos,⁷⁶ jopa pitivät itseään molempina. Usein retoriikka ja filosofia olivat vahvasti liitoksissa, vaikka niiden edustajat saattoivatkin halveksia toisiaan. Toisen sofistiiikan aikana erikoistuminen toiseen oli kuitenkin yleistä, mutta molemmat jakoivat saman kulttuurin, jonka pohjalla oli koulutus. Ja tämän koulutuksen pohjalta ne kävivät sanallista kamppailua toisiaan vastaan.⁷⁷ Filosofit eivät kilpailleet vain reetorien kanssa vaan luonnollisesti myös toistensa. Aivan kuin sofistit, myös he pyrkivät saamaan vaikutusvaltaisia ja varakkaita suojelijoita.⁷⁸ Esimerkiksi keisari Marcus Aurelius perusti Ateenaan oppituolit neljälle filosofikoululle: stoalaisille, platonilaisille, peripateetikoille ja epikurolaisille kuten myös retoriikalle. Nämä virat toivat mukanaan huomattavan vaikutusvallan ja vaurautta.⁷⁹ Lukianoksen teoksessa *Eunuchus* kilpailu näistä viroista joutui satiirin kohteeksi.

Königin mukaan Lukianoksen suosikkikohteita pilkalle olivat sellaiset filosofeiksi itseään kutsuvat, jotka paljastuivatkin epärehellisiksi ja oppimattomiksi ja joille filosofia oli vain keino saavuttaa ihailua sekä vaurautta totuuden ja moraalin kustannuksella. Lukianos ottaa kritiikillään osaa filosofiseen keskusteluun ja on huolissaan aikansa älyllisen kulttuurin ilmiöistä. Tässä keskustelussa osa Lukianoksen roolia on tarkastella kulttuuria ulkopuolisena ja täten erottautua ilmiöstä.⁸⁰ Vaikka Lukianoksen kuvaukset filosofeista voivat olla epärealistisia ja sijoittua menneisyyteen, ne kuitenkin kommentoivat hänen aikansa ilmiöitä ja sitä, kuinka vaikeaa on välttää olemasta sellainen, jota hän pilkkaa.⁸¹

---

⁷⁵ Bosman 2012, 785–795. Ks. kyynikoista myös Nesselrath 1998, 121–135.

⁷⁶ Ks. tutkielman luku 2.1, s. 9.

⁷⁷ Anderson 133–143.

⁷⁸ Vrt. tutkielman luku 2.2, s. 11.

⁷⁹ Adamson 2015, 147 ja 189.

⁸⁰ Vrt. tutkielman luku 2.1, s. 7–9.

⁸¹ König 2015, 115–116.

2.4 Satiiri ja satiirisuus

Satiirin voisi katsoa syntyvän tyytymättömyydestä tai suuttumuksesta. Se on kirjallinen hyökkäys näiden tunteiden kohdetta vastaan. Nämä tunteet purkautuvat satiirissa arvosteluna ja pilkkana. Mukana on kuitenkin myös huumoria. Satiiri voi siis olla paitsi arvostelua tai pilkkaa, myös viihdettä. Satiirin tulee kuitenkin olla kiinni todellisuudessa, kuten Quintero huomauttaa. Tästä syystä se on usein sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Hänen mukaansa myöskään puhtaasta pahasta tai hyvästä ei voi tehdä satiiria, vaan satiirin tulee käsitellä inhimillistä toimintaa.⁸² Greenberg jakaa satiiriin kirjallisuudenlajeihin ja kirjoituksen sävyyn. Satiirin onkin katsottu tarkoittavan nimenomaan runoa, jonka tarkoituksena on kritisoida tai ivata humoristiseen sävyyn. Tämän määritelmän juuret ovat roomalaisessa kirjallisuudessa.⁸³ He luokittelivat satiirin runomittaan, daktyyliseen heksametriin, kirjoitetuksi, ivalliseksi runoudeksi ja tämä käsitys säilyi aina uudelle ajalle asti. Antiikissa tunnettiin kuitenkin myös toinen satiirin laji, jossa sekoitettiin runoutta ja proosaa, myöhemmin kyynikkofilosofi Menippos Gadaralaisen mukaan nimetty ”menippolainen satiiri”⁸⁴, jolla tarkoitettiin proosamuotoista tekstiä, joka oli muutoin saman henkinen satiirin kanssa.⁸⁵ Tällaiseksi satiiriksi on luettu myös Lukianoksen teokset. Satiirin määrittely on kuitenkin vaikeaa ja se lainaa sekä jäljittelee muita kirjallisuudenlajeja.⁸⁶ Tässä tutkielmassa puhuessani satiirista tai satiirisuudesta tarkoitan sitä sen laajemmassa merkityksessä eli Greenbergin termein kirjoituksen sävynä.

Kirjallisuudessa satiirisia elementtejä voidaan katsoa olleen jo homeerisista eepoksista lähtien.⁸⁷ Greenberg luettelee kreikkalaisen satiiriperinteen luojiksi Menippoksen lisäksi kuudennella vuosisadalla eaa. eläneen jambirunoilijan Arkhilokhoksen⁸⁸, neljännellä ja kolmannella vuosisadoilla eaa. eläneen Bion Borystheneläisen ja viidennellä sekä neljännellä vuosisadoilla

⁸² Greenberg 2018, 3–9; Quintero 2006, 1–6.

⁸³ Myös itse sanan ”satiiri” juuret ovat antiikin roomalaisessa kirjallisuudessa, se tulee joko latinan sanasta *satura* osana ilmaisua *lanx satura* eli lautanen, jossa on sekaisin erilaisia syötäviä (kuvastaen satiirin moninaisuutta kirjallisuudenlajina) tai, kuten neljännellä vuosisadalla jaa. puhetaidon opettaja Diomedes teoretisoi, antiikin kreikan sanasta Σάτυρος (Satyros), joka tarkoitti myyttistä karkeakäytöksistä olentoa. Greenberg 2018, 11. Reetori Quintilianus julisti satiirin täysin roomalaiseksi teoksessaan *Puhujan kasvatus* (10.1.93). Satiiriin olennaisesti liittyvä ”komedia” tulee antiikin kreikan sanasta κωμῳδία (komodia), joka puolestaan on yhdyssana sanoista κῶμος (komos) eli ’juhlakulkue’ ja ὕδῃ (ode) eli ’laulu’. *Middle Liddell*, s.v. κωμῳδία.

⁸⁴ Tätä termiä käytti ensimmäistä kertaa kuvaamaan satiirinlajeja vasta humanisti Justus Lipsius 16. vuosisadalla jaa. Greenberg 2018, 69.

⁸⁵ Greenberg 2018, 69.

⁸⁶ *Ibid.*, 9–10 ja Keane 2006, 31–32.

⁸⁷ Keane 2006, 33 ja Greenberg 2018, 55–56.

⁸⁸ Keane lisää myös samoihin aikoihin eläneen ja samankaltaista runoutta kirjoittaneen Hipponaksin. Keane 2006, 34–35.

eaa. eläneen filosofi Demokritoksen. Myös näytelmäkirjailija Aristofaneen komediat ovat tärkeitä antiikin kreikkalaisen satiirin synnyn kannalta, sillä hänen näytelmissään esiintyy satiirille tyypillisiä piirteitä kuten poliittisen johdon kritisointia, yksityishenkilöiden pilkkaa, kielen eri rekisterejä ja ihmisten hölmöydelle nauramista.⁸⁹ Aristofaneella ja vanhalla komedialla yleensäkin oli suuri vaikutus Lukianoksen edustamaan menippolaiseen satiiriin. Tosin menippolainen satiiri ei vanhan komedian tapaan tarjonnut loppuopetusta. McLuhan muistuttaakin, etteivät Menippoksen edustamat kyynikot olleet varsinainen filosofinen koulukunta teorioineen ja oppeineen. Siitä huolimatta he osallistuivat filosofiseen keskusteluun saattamalla filosofiset opit ja elämäntavat naurunalaisiksi muistuttamalla muita ihmisen virheellisyydestä. Menippolaista satiiria kirjoittivat antiikissa Menippoksen ja Lukianoksen lisäksi muutkin kirjailijat, sekä latinaksi että kreikaksi. Kuuluisimpia näistä ovat Marcus Terentius Varro (116–27 eaa.), Gaius Petronius Arbiter (tunnetaan myös etunimellä Titus, n. 27–66 jaa.), Lucius Annaeus Seneca nuorempi (n. 4–65 jaa.) ja Lucius Apuleius (n. 125 – n.180 jaa.), jotka kirjoittivat kaikki latinaksi. Runouden ja proosan sekoittamisen lisäksi menippolaiselle satiirille tyypillisiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi kertomuksellisuus, mielikuvitukselliset matkat ja seikkailullisuus.⁹⁰ Menippolaisiksi voidaan laskea myös käsittelemäni teokset niiden dialogisen muodon ja symposionkontekstin vuoksi. Menippolaisen satiirin vaikutuksen voidaan katsoa kestäneen aina nykyaikaan asti. Siitä vaikutteita ovat ottaneet muun muassa Erasmus Rotterdamilainen, François Rabelais, Jonathan Swift ja Lewis Carroll.⁹¹

---

⁸⁹ Greenberg 2018, 56–57.

⁹⁰ Antiikin kreikassa näitä tarinoita kutsuttiin nimellä σπουδογέλοιοιον (spoudogeloion) eli 'vakavan naurettava'. Greenberg 2018, 70.

⁹¹ Greenberg 2018, 69–70 ja McLuhan 2015, xv–xviii, 9–16.

3 Analyysi

Lukianoksella on useita teoksia, jotka käsittelevät filosofiaa, mutta *Symposium*, *Vitarum auctio* ja *Piscator* kuvaavat useita eri filosofeja ja, kuten jo todettu, antavat hyvän kuvan Lukianoksen yleisestä suhtautumisesta filosofisiin suuntauksiin ja filosofiin. Filosofisten kysymysten käsittely siis tuskin saa näissä paljoa syvyyttä, mutta tutkielmani koskeekin erityisesti teoksissa esiintyviä hahmoja, ei filosofisia suuntauksia, vaikka valitsemastani kolmesta erityisesti teos *Vitarum auctio* antaa jonkinlaisen kuvan myös eri koulukuntien opeista. *Symposium* ja *Piscator* taas keskittyvät erityisesti filosofien paheisiin.

Analyysissäni vastaan tutkimuskysymykseeni eli selvitän, millaisina Lukianos kuvaa filosofeja ja heidän tekojaan mainituissa kolmessa teoksessaan. Käsittelen jokaista teosta itsenäisesti eritellen filosofien kuvaukset selkeästi. Jokaisessa teoksessa esiintyy useita eri koulukuntia edustavia filosofeja, ja he ovat teoksissa merkittävässä rooleissa. Tästä syystä huomionarvoisia kohtia teoksista löytyy paljon. Lukianoksen teksti on täynnä esimerkiksi lainauksia, intertekstuaalisia viittauksia ja sanaleikkejä, jotka pyrin avaamaan, mikäli ne ovat olennaisia. Tukenani tässä käytän editioiden selityksiä ja tutkimuskirjallisuutta. Teoksia *Symposium* ja *Vitarum auctio* käsitteleviin alalukuihin olen vielä loppuun lisännyt taulukon, johon tiivistän filosofien kuvauksista olennaisimmat. Teoksessa *Piscator* ei juurikaan kuvailla yksittäisiä filosofeja, joten alaluvussa ei ole vastaavaa taulukkoa.

3.1 Juomingit eli Laphitit

Symposium on nimensä mukaisesti kuvaus symposionista⁹², jossa juhlietaan nuoren parin naimisiinmenoa. Juhliin on myös kutsuttu eri koulukuntia edustavia filosofeja ja näiden alkaessa riidellä juhlat muuttuvat farssiksi. Tarinan miljöö on tuttu jo Platonilta, jonka voidaan katsoa aloittaneen genren, jossa proosamuotoisen dialogin tapahtumapaikka on symposion.⁹³ Lukianoksen teoksen esikuvana lienee kuitenkin ollut Menippoksen samalla nimellä kulkenut teos, josta ei kuitenkaan tiedetä sen enempää.⁹⁴ Teos alkaa dialogilla, jossa Filon ja Lykinos päätyvät

---

⁹² Κτ. τὸ συμπόσιον (verbistä συμ-πίνω, 'juoda yhdessä'). *Middle Liddell* s.v. συμπόσιον. Yksityinen juhlatilaisuus, jossa oli 15–30 osanottajaa, klassisella ajalla vain miehiä. Vieraat makasivat sohvilla nojaten vasempaan kyynärpäähänsä. Sitä edelsi juhla-ateria, jonka jälkeen symposionissa juomisen yhteydessä muun muassa keskusteltiin, pelattiin sekä lausuttiin runoja. Juhlaan kuului myös naispuolisten orjien tanssiesityksiä. Roomalaisajalla symposionit saivat vaikutteita myös roomalaisten tavoista. Murray 2012a. Lukianoksen teoksessa kyseessä on kuitenkin häätjuhla, joka eroaa jonkin verran symposionista. Lukianoksella häätjuhlassa mukana on luonnollisesti myös morsian ja joukko muita naisia, jotka ovat sijoittuneina vastapäätä miehiä, toisin kuin symposionissa.

⁹³ Murray 2012b.

⁹⁴ Harmon 1913, 411 ja Hunter 2012. Satiirista yleisesti. ks. tutkielman luku 2.4.

keskustelemaan edellisen illan juhlista. Filon, joka ei ollut juhliissa vieraana, utelee kuulemiensa huhujen perusteella Lykinokselta juhlien tapahtumista. Näitä kahta hahmoa ei lukijalle sen enempää esitellä, vaan keskustelu toimii kehyksenä Lykinoksen kertomukselle juhlista. Lykinos ei aluksi ole halukas kertomaan eilisestä juorujen välttämiseksi, mutta lopulta alkaa Filonin tarpeeksi suostuteltua kerrata juhlien tapahtumia. Kyseessä olivat Aristainetoksen (hänen ammattiaan ja ilmeisen vaurauden syytä ei kerrota) luona hänen tyttärensä Kleanthisin avioliiton kunniaksi järjestetyt pidot. Kleanthis avioitui rikkaan rahanlainaaja Eukritoksen nuoren pojan, Khaireaan kanssa, joka harrastaa filosofiaa, kuten myös Aristainetoksen poika Zenon.⁹⁵

Juhliin oli siis kutsuttu myös filosofeja, jopa niin monia, että Filon intoutuu Lykinoksen kuvauksesta kutsumaan niitä ”jonkinlaisiksi monien oppineiden miesten koulun kokoukseksi”⁹⁶. Aristainetoksen puolelta kutsutuista filosofeista stoalaisia edustaa vanha Zenothemis. Tämän mukana on myös stoalainen Difilos, jonka lisänimi on ”Labyrintti”⁹⁷. Difilos on myös Zenonin opettaja. Peripateetikoista mukana on kovan väittelijän maineessa oleva Kleodemos. Hänelläkin kerrotaan olevan mielenkiintoinen oppilaidensa antama liikanimi: ”Miekka ja Lihakirves”⁹⁸. Epikuroslainen Hermon kerää jo saapuessaan stoalaisilta halveksivia eleitä, mikä voidaan tulkita pahana enteenä. Aristainetoksen vieraista mainitaan vielä grammatikko Histiaios ja rectori Dionysodoros. Filosofoista sulhasen puolelta on kutsuttu tämän opettaja platonilainen Ion, jota kuvaillaan kunnioitettavaksi, jumalaiselta näyttäväksi ja kasvon piirteiltään hyvin kunnollisen näköiseksi. Huomion kuvailussa herättää adjektiivi σεμνός, joka voi tarkoittaa ’kunnioitettavaa’, mutta myös ’ylpeää’ tai ’koppavaa’.⁹⁹ Muut adjektiivit ovat kuitenkin yksiselitteisempiä, joten myös σεμνός-sanan merkitys lienee ensin mainittu. Ionin lempinimeksi kerrotaan ”Mittakeppi”, sillä hänen ajattelunsa nähdään olevan hyvin oikeamielistä. Myös filosofin vastaanotto on arvokas, niin jumalainen oli vaikutelma.¹⁰⁰

⁹⁵ *Symposium*. 1–5.

⁹⁶ *Ibid.* 10. ...μουσειόν τι τὸ συμπόσιον διηγήσονται σοφῶν ἀνδρῶν τῶν πλείστων....

⁹⁷ Κτ. ὁ Λαβύρινθος. *Symp.* 6. Lisänimi viittaa todennäköisesti stoalaisten logiikkaan ja virhepäätelmien tutkimukseen. Ks. myöhemmin luku 3.2 s. 27–28 ja alaviite 157.

⁹⁸ Ξίφος αὐτὸν οἱ μαθηταὶ καὶ Κοπίδα καλοῦσιν. ”Oppilaat kutsuivat häntä Miekaksi ja Lihakirveeksi.” *Symp.* 6.

⁹⁹ *LSJ* s.v. σεμνός, II, III.

¹⁰⁰ *Symp.* 6–7. Passin mukaan platonilaisen Ionin kuvaus viittaa platonilaisuuden nauttimaan arvostukseen Lukioksen ajan Ateenassa. Pass 2016, 637.

Ensimmäinen merkki tulevista kiistoista saadaan, kun istumapaikkoja jaettaessa Zenothemis vaatii korkeimman ikänsä perusteella kunniapaikan itselleen, vaikka Hermonillakin olisi suku-taustansa ja virkansa vuoksi siihen oikeutus. Hermon on Kastorin ja Polydeukeen pappi sekä epikuroslainen ja tähän ristiriitaan Zenothemis tarttuukin tätä pilkatessaan.¹⁰¹

Ruokailu sujuu rauhallisena siihen asti, kunnes Kleodemos alkaa avautua Ionille Zenothemiksen ruokailu- ja käytöstavoista. Juhlaan liittyy tässä vaiheessa vielä yksi filosofi, kyynikko Alkidamas, jonka saapuminen aiheuttaa pahennusta muissa vieraisa. Vieraat eivät kuitenkaan uskalla täysin näyttää paheksuntaansa, sillä Alkidamas on Menelaoksen¹⁰² tavoin ”sotaärjyinen”¹⁰³ eli hyvä riitelemään. Alkidamaan mukana juhliin saapuu myös moraalisaarna, sillä sohvalla makaaminen on hänen mielestään naisellista ja velttoa. Vaiantaakseen Alkidamaan isäntä Aristainetos tarjoaa kyynikolle väkevää viiniä ja tämä löytää paikkansa puolialastomana lattialta.¹⁰⁴ Lukianoksen Alkidamas vastaa tässä siis hyvin stereotyyppiä antisosiaalisesta ja epäkonventionaalisesta kyynikosta.¹⁰⁵

Tällä välin Kleodemos lähentelee viiniä laskevaa poikaa ja yrittää tarjota tälle muutamaa lanttia, jotka kuitenkin putoavat lattialle ja herättävät äänellään muiden vieraiden huomion. Kun kukaan ei ilmoittaudu rahojen omistajaksi, lakaistaan tilanne maton alle ja Aristainetos, joka isäntänä oli ollut tietoinen tapahtumista jo ennen kolikoiden putoamista, siirtää pojan pois juomatarjoilutehtävistä.¹⁰⁶

Humalainen Alkidamas aiheuttaa muissa vieraisa huvittuneisuutta käytöksellään, kun hän juo maljan kantaisänsä ja jumalansa Herakleen nimeen morsiamen terveydeksi. Vieraiden nauru provosoi Alkidamasta, jonka väkivallalta muut vieraat pelastaa juuri alkava kakun tarjoilu. Juhlat jatkuvat ja isäntä Aristainetos tekee kenties kohtalokkaan virheen kutsuessaan aterioiden välissä viihdyttäjän, joka laskee leikkiä vieraiden kustannuksella. Muita vieraita tämä huvittaa,

---

¹⁰¹ *Symp.* 8–9.

¹⁰² Saapuessaan Alkidamas siteeraa Menelaosta, joka *Iliassa* saapui uhrilaisuuteen ilman kutsua. (*Il.* 2, 408). Lukianos viittaa myös Platonin *Pidot* teokseen (*Pl., Symp.* 174c), jossa tämä käsittelee samaista *Iliaan* kohtaa. Cartlidge 2022, 862–865. Ks. myöh. tutkielman luku 3.3, s. 31.

¹⁰³ Otto Mannisen suomennos, Homeroksella βοῖν ἀγαθός.

¹⁰⁴ *Symp.* 10–14.

¹⁰⁵ Eri filosofisiin kouluihin yhdistetyistä stereotyyppioista, ks. luku 2.3, s. 14–15.

¹⁰⁶ *Symp.* 15.

mutta Alkidamas haastaa ilveilijän tappeluun, kun tämä kutsuu häntä ”meliteläiseksi pikkukoiraksi”¹⁰⁷. Seuranneen tappelun Alkidamas häviää ja tappion lisäksi tapahtuman naurettavuutta ja Alkidamaan häpeää vielä kasvattaa hänen vastustajansa pienikokoisuus ja Alkidamaan status arvostettuna filosofina, joka alentuu tappelemaan.¹⁰⁸

Tämän jälkeen juhliin saapuu stoalaisen filosofi Hetoimokleen orja mukanaan kirje, jossa filosofi ilmaisee sydämistyneensä Aristainetokselle sillä tämä ei ole kutsunut häntä. Kirjeen sävy on korskea. Siinä Hetoimokles tekee selväksi, ettei hänellä ole pulaa illalliskutsuista. Aristainetokseen hän on pettynyt siitä syystä, että tämä on kutsunut luokseen Zenothemiksen ja Difikoksen, jotka eivät olleet hänen vertaisiaan. Lisäksi hän paljastaa Difikoksen vieneen häneltä mielitelemällä oppilaan, Zenonin. Lopuksi Hetoimokles vielä täsmentää, ettei kirjeineen ole vaatimassa lahjoja korvaukseksi kaltoinkohtelustaan. Kirje yllätti vieraat, sillä Hetoimoklesta pidettiin kunnioitettavana hänen ikänsä, partansa ja kasvojensa kireän ilmeen takia. Aristainetoskin jätti tämän kutsumatta vain, koska ajatteli, ettei tilaisuus ollut Hetoimokleen arvolle sopiva. Lykinos kertoo tunteneensa kirjeen sisällöstä syvää häpeää ja ihmetteli, miten Hetoimokleen luonne ei ollut paljastunut muille jo aikaisemmin, muita kirje taas naurattaa. Difikokselle ja Zenonille tilanne on kiusallinen, sillä Hetoimokleen syytökset osoittautuvat oikeiksi ja Zenon jättääkin juhlat vaivihkaa.¹⁰⁹

Kleodemos, joka jo aikaisemmin ilmaisi tyytymättömyytensä stoalaisen Zenothemiin käytökseen, saa Hetoimokleen kirjeestä vihdoin syyn arvostella stoalaisia (ja osoittautua lempinimensä arvoiseksi):

Τοιαῦτα, ἔφη, ἐξεργάζεται ὁ καλὸς Χρῦσιππος καὶ Ζήνων ὁ θαυμαστὸς καὶ Κλεάνθης, ῥημάτια δύστηνα καὶ ἐρωτήσεις μόνον καὶ σχήματα φιλοσόφων, τὰ δ’ ἄλλα Ἐτοιμοκλεῖς οἱ πλεῖστοι· καὶ αἱ ἐπιστολαὶ ὁρᾶτε ὅπως πρεσβυτικάι, καὶ τὸ τελευταῖον Οἰνεὺς μὲν Ἀρισταίνετος, Ἐτοιμοκλῆς δὲ Ἄρτεμις. Ἡράκλεις, εὐφημα πάντα καὶ ἐορτῇ πρέποντα.¹¹⁰

¹⁰⁷ Μελιταῖον κυνίδιον. Tämä loukkaus toimi usealla tasolla: Alkidamas oli kyynikko ja kyynikko-nimen mahdollinen alkuperä oli kreikan koiraa tarkoittavassa sanassa κύων, joka viittasi kyynikoiden epäsovinnaiseen käytökseen. Toisaalta Melite (Malta) ei ollut vain koiristaan kuuluisa saari, vaan myös Ateenan demos, jossa palvottiin Heraklesta, kyynikkojen kantaisää, jonka nimeen Alkidamaskin oli juuri juonut maljan. Harmon 1913, 433 ad loc. *Symp.* 19.

¹⁰⁸ *Symp.* 16–19.

¹⁰⁹ *Ibid.* 21–29.

¹¹⁰ *Symp.* 30.

Tuollaisia, hän sanoi, saavat aikaan suuri Khrysippos, ihmeellinen Zenon ja Kleanthes¹¹¹, kurjia, pienisieluisia lauseita, ainoastaan kyselyjä ja filosofien manereja, vaan muuten hetomokleita suurin osa. Ja kirje, katsokaa kuinka kypsä, ja miten äärimmäinen, Aristainetos kuin Oineus vaan Hetoimokles kuin Artemis.¹¹² Herakles sentään, kaiken kaikkiaan kauniin kuuloista ja juhliin sopivaa.

Hermon vielä kehottaa Aristainetosta lähettämään Hetoimokleelle ”uhrilahjan”¹¹³, vaikka ne stoalaiselle ovat yhdentekeviä.¹¹⁴ Tästä provosoituu kuitenkin Zenothemis, joka ei pidä siitä, että Kleodemos ja Hermon vertaavat stoalaisten tärkeimpiä filosofeja Hetoimokleehen, jota Zenothemis itse ei pidä edes filosofina. Zenothemis paljastaa näistä kiusallisia tietoja: Hermon on myynyt temppeleinsä patsaiden kultaisia osia ja Kleodemos syylistynyt aviorikokseen. Kleodemos vastaa samalla mitalla: Zenothemis on parittanut vaimoaan, huijannut rahaa vierasmaalaiselta oppilaaltaan ja kiskonut korkoa sekä kovistellut velallisiaan. Zenothemis lisää panoksia: Kleodemos on avustanut isänmurhan yrityksessä. Tätä väitettä Zenothemis terästä heittämällä viiniä kiistakumppanien päälle ja pitkään rakentunut jännite yltyy väkivallaksi. Aristainetos saa kuitenkin vielä tässä vaiheessa riitapukarit erilleen.¹¹⁵

Kertoja Lykinos ihmettelee oppineiden huonoa käytöstä, varsinkin jos sitä verrataan oppimattomampien vieraiden erinomaiseen käytökseen:

Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐγείνεται, ποικίλα, ὃ Φίλων, ἐγὼ πρὸς ἐμαυτὸν ἐνενόουν τὸ πρόχειρον ἐκεῖνο, ὡς οὐδὲν ὄφελος ἦν ἄρα ἐπίστασθαι τὰ μαθήματα, εἰ μὴ τις καὶ τὸν βίον ρυθμίζοι πρὸς τὸ βέλτιον· ἐκείνους γοῦν περιττοὺς ὄντας ἐν τοῖς λόγοις ἐώρων γέλωτα ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὀφλισκάνοντας. ἔπειτα δὲ εἰσήει με, μὴ ἄρα τὸ ὑπο τῶν πολλῶν λεγόμενον ἀληθὲς ἦ καὶ τὸ πεπαιδεῦσθαι ἀπάγη τῶν ὀρθῶν λογισμῶν τοὺς ἐς μόνον τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐν ἐκείνοις φροντίδας ἀτενῆς ἀφορῶντας.¹¹⁶

Kaiken tämän tapahtuessa, Filon, minä itsekseni mietin monenlaista, niin kuin tuota yksinkertaista totuutta, että ei mitään hyötyä ole tuntea oppeja, jos ei mikään myös käytöstä tee tahdikkaammaksi. Niinpä näin noiden oppineisuudessa mahta-

¹¹¹ Khrysippos (n. 280–205 eaa.) oli merkittävä stoalainen, Kleantheen oppilas; Zenon (n. 332–263 eaa.) oli stoalaisuuden perustaja; ja Kleanthes (263–232 eaa.) oli Zenonin oppilas. He olivat myös stoalaisen koulun kolme ensimmäistä johtajaa.

¹¹² Kirjeessään Hetoimokles oli viitannut myyttiin, jossa Kalydonin kuningas Oineus ei ollut uhrannut Artemiille ja tämä suutuksissaan oli ajanut villikarjun hänen mailleen. Oineuksen pojan Meleagroksen johdolla. Karju saatiin kaadettua, mutta tästä seurasi lisää murheita, kun saalis piti jakaa (ks. esim. *Il.* 9, 527–605). March, 2012.

¹¹³ Sana ἡ ἀπαρχή tarkoittaa kirjaimellisesti uhrista jumalille tarjottavia ensimmäisiä paloja (*Symp.* 31). *LSJ* s.v. ἀπαρχή, 1, 2

¹¹⁴ Stoalaoset jakoivat ihmisten pyrkimykset hyviin, pahoihin ja merkityksettömiin, joita ei tule tavoitella eikä välttää. Harmon 1913, 443 ad loc.

¹¹⁵ *Symp.* 31–33.

¹¹⁶ *Ibid.* 34.

vien tekevän käytöksellään itsensä naurettaviksi. Vaan sitten mieleeni tuli, että eivätkö monet olekin sanoneet myös totuuden, että koulutus johtaa harhaan¹¹⁷ ainoastaan kirjoihin ja niihin herkeämätöntä huomiota kiinnittämään, oikean järjenkäytön sijaan.

Isännän väliintulosta huolimatta Zenothemiin ja Kleodemoksen seurueiden riita jatkuu, aiheinaan edelleen ahneus ja rahan merkitys. Ion yrittää muuttaa keskustelua platonilaiseksi dialogiksi. Hän pitää puheenvuoron, jossa vastustaa avioliittoa, mutta tämä ei aiheuta keskustelua vaan pikemminkin hänen tilannetajunsa puutos huvittuneisuutta. Samalla vieraat saavat ruokaa kotiin viemisiksi ja annoskateus toimii katalyyttinä kauan kyteneelle väkivallalle. Filosofien tappelua Lykinos vertaa myyttiin kentaurien ja lapiittien taistelusta, josta teos on nimensäkin saanut.¹¹⁸ Myytissä thessalialaisten lapiittien kuningas Peirithoos kutsuu häihinsä puolivillit kentaurit¹¹⁹, jotka juotuaan itsensä humalaan varastavat morsiamen, Hippodamian. Syntynyt kahakka on taustana ihmisten ja kentaurien vastakkainasettelulle.¹²⁰

Lopussa, kun tappelun tuoksinassa kaatuneet soihdut on jälleen sytytetty, paljastuu, että Alkidamas on käynyt huilutyön kimppuun ja Dionysodoroksen viitan alta tippuu astiastoa, jonka hän kuulemma on Ionin pyynnöstä säilönyt turvaan, mutta tapahtuma herättää tästä huolimatta varkausepäilyjä. Kaikkien kolmen käytös muuttaa juhlien lopputunnelman huvittuneeksi ja vieraat lähtevät.¹²¹

Taulukko 1. Filosofit teoksessa *Symposium*.

Koulu	Filosofi	Kuvaus ja teot
stoalaiset	Zenothemis	vanha, parittanut vaimoan, huijannut rahaa, koronkiskuri
	Difilos	lisänimi "Labyrintti" (viitannee väittelykäytäntöihin), vienyt Hetoimokleen oppilaan,
	Hetoimokles	ylimielinen, ei arvosta muita stoalaisia, vanha, synkkäilmelinen, parrakas
peripateetikot	Kleodemos	kova väittelemään (selittänee lisänimen "Miekka ja Lihakirves"), lähentelee juomanlaskijaa, haastaa riita stoalaisten

¹¹⁷ Verbi ἀπάγω, tarkoitti esimerkiksi Platonilla juuri sofistien (Platonin vastustajien) harjoittamaa aiheesta harhautumista. *LSJ* s.v. ἀπάγω, V.

¹¹⁸ Ibid. 36–45.

¹¹⁹ Taiteessa kentaurit kuvataan usein ihmisen ja hevosen sekoituksena, joka symboloi kentaureissa yhdistyvää villeyttä ja inhimillisyyttä.

¹²⁰ Griffiths 2012.

¹²¹ *Symp.* 46–47.

Koulu	Filosofi	Kuvaus ja teot
		kanssa, aviorikkoja, avustanut murhanyrityksessä
epikurolaiset	Hermon	stoalaisten halveksima, pappi epikuroalaisuudestaan huolimatta, myynyt temppelein omaisuutta
platonilaiset	Ion	ulkoisesti jumalainen ja kunnioitusta herättävä, oikeamielinen (Mittakeppi-lisänimi), tilanetajun puutos, vastustaa avio- liittoa, yritti ehkä varkautta
kyynikot	Alkidamas	riitaisa, ei kunnioita käytöstapoja, humaltuu heti saavuttuaan, tappelee ja häviää, yritti raiskata huilutyön

3.2 Viisauksia kaupan

Teos *Vitarum auctio* kertoo jumalten, Hermeen ja Zeun, järjestämästä huutokaupasta, jossa eri filosofioita ja niihin liittyviä elämäntapoja myydään. Toiset menevät kaupaksi kalliimmalla, toiset halvemmalla ja jotkut eivät ollenkaan. Vaikka Lukianos käyttää myytävistä sanaa ὀβίος, joka tässä merkinnee juuri elämäntapaa¹²², ovat kaupattavat hyvin antropomorfisia ja Lukianos liittii niihin myös elämäkerrallisia tietoja. Esimerkiksi pythagoralainen (oppi) on Samokselta¹²³ ja Macleodin edition Sokrates¹²⁴ viittaa useasti Platonin teoksiin¹²⁵. Useissa käsikirjoituksissa ja editioissa, kuten käyttämässäni, puhuja onkin Pythagoras, Sokrates tai Platon, mutta Harmonin mukaan tämä johtuu juuri oppien ihmismäisyydestä.¹²⁶ Andersonin mukaan tällaisia hämäyksiä esiintyy Lukianoksen muissakin teoksissa.¹²⁷ Passin mukaan Lukianos leikittelee kreikan kielellä: esimerkiksi ”ostaa Platon” merkitsee Platonin teoksen ostamista.¹²⁸ Inspiraationa teokselle on mahdollisesti jälleen Menippoksen teos, joka kertoi merirosvojen kaappaaman kyynikko Diogeneen (n. 412–321 eaa.) myynnistä.¹²⁹

¹²² *LSJ* s.v. βίος.

¹²³ Kuten oli filosofian perustajakin Pythagoraskin (eli 500-luvulla eaa.). Kahn & Fritz 2012.

¹²⁴ Editiossa käytetään puhujina erisnimiä, kuten tässä tapauksessa ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Itse pyrin kuitenkin viittaamaan hahmoihin nimenomaan oppeina, ei henkilöinä.

¹²⁵ *Vit. auct.* 15–18.

¹²⁶ Harmon 1915, 449.

¹²⁷ Anderson 1976a, 70–71.

¹²⁸ Pass 2016, 626–627.

¹²⁹ Harmon 1915, 449. Menippoksen satiirista, ks. tutkielman luku 2.4.

Ensimmäisenä kaupataan pythagoralaista elämäntapaa, joka kuuluisimman edustajansa tavoin on Samokselta ja kouluttautunut Egyptissä. Myyjä Hermes mainostaa oppia parhaana tai yle-vimpänä ja kunnioitettuihana¹³⁰, jopa yli-inhimillisenä.¹³¹ Pythagoralaisuudesta tulevat esiin myös harmonia, matematiikka, geometria, jälleensyntymisoppi ja erikoiset elämäntavat, kuten ruokavaliossa kaikkien sielullisten ja papujen välttäminen. Oppi menee kaupaksi kymmenellä minalla¹³². Opin ostajat ovat kotoisin Etelä-Italiasta, muun muassa Krotonista, jonne Pythagoras perusti koulunsa.¹³³

Seuraavaksi kaupataan kyynikon elämäntapaa. Pontoslainen alkuperä viittaa vahvasti Diogeneekseen¹³⁴, joka oli kotoisin Sinopen kaupungista Mustanmeren rannalta, alueelta, jota kutsuttiin Pontokseksi.¹³⁵ Hermes kuvailee oppia miehekkääksi, yleväksi, ylhäiseksi ja vapaaksi, josta ostaja kummastuu:

ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ: Εἴτ' οὐ δέδιας μή σοι δικάσῃται ἀνδραποδισμοῦ ἢ καὶ προκαλέσῃται σε εἰς Ἄρειον πάγον;

ΕΡΜΗΣ: Οὐδὲν αὐτῷ μέλει τῆς πράσεως· οἶεται γὰρ εἶναι παντάπασιν ἐλεύθερος.¹³⁶

OSTAJA: Airut, mitä sinä sanoit? Myytkö vapaasyntyistä? ... Etkö täten pelkää, että sinut haastetaan oikeuteen vapaasyntyisen myynnistä orjuuteen tai että sinut kutsutaan Areksen kukkulalle¹³⁷?

HERMES: Ei myynti kiinnosta häntä, sillä hän uskoo olevansa kaikin tavoin vapaa.

Samoin kuin teoksessa *Symposium*, Lukianos vitsailee sanan ”kyynikko” etymologialla Hermeksen ehdottaessa kyynikkoa ovivahdiksi, sillä tämä on koiraakin uskollisempi. Ostaja taas näkee kyynikon likaisena ja uhkaavana sekä pelkää tämän haukuntaa tai puraisuja.¹³⁸

¹³⁰ Sanasta σεμνός ks. luku 3.1, s. 19. Myös tässä tapauksessa sana esiintyy kontekstissa, jossa merkitys lienee positiivinen.

¹³¹ *Vit. auct.* 2. Τὸν ἄριστον βίον πωλῶ, τὸν σεμνότατον. ... τίς ὑπὲρ ἄνθρωπον εἶναι βούλεται;

¹³² Teoksessa *Vit. auct.* esiintyvät painot pienimmästä suurimpaan teoreettisen attikalais-euboialaisen standardin mukaan: oboli 0,72 g, mina 431 g eli n. 600 obolia ja talentti 25,86 kg eli 60 minaa. Pryce ym. 2012.

¹³³ Kahn & Fritz 2012; *Vit. auct.* 2–6.

¹³⁴ Jo aiemmin mainittu Diogenes oli tunnettu kyynikko ja jo antiikissa ristiriitainen hahmo. (Moles 2012)

¹³⁵ Moles 2012 ja Broughton & Mitchell 2012.

¹³⁶ *Vit. auct.* 7.

¹³⁷ Areiopagi on kukkula Ateenassa, jossa pääasiassa kokoontui hallintoneuvosto, mutta jolla myös oli oikeudenkäyntejä. Cadoux & Rhodes 2012.

¹³⁸ *Vit. auct.* 7.

Kyynikon elämäntapa kertoo olevansa helppo noudattaa, sillä elämäntapa ei vaadi oppineisuutta¹³⁹. Kyynikko ihailee Heraklesta, sillä tämä taisteli myös vapaaehtoisesti nautintoja vastaan kuten kyynikotkin. Esikuva Herakles ja kuvaus ovat johdonmukaisia teoksen *Symposium* kyynikko Alkidamaan kanssa.¹⁴⁰ Kun kyynikko kuvailee askeettista elämäntapaansa, joka ei välttä kärsimyksiä, ei tämä vetoa ostajaan, joka ostaa hänet kahdella obolilla merimieheksi tai kasvimaan hoitajaksi. Jumalat taas ovat vain tyytyväisiä päästessään eroon kaikkia rienaavasta ja kovaäänisestä kyynikosta.¹⁴¹

Kyynikon jälkeen vuorossa on kyreneläinen elämäntapa¹⁴², joka on pukeutunut kruunuun ja purppuraan ja on viihdyttävää seuraa. Tämä myrhalta tuoksuva elämäntapa ei kuitenkaan mene kaupaksi, sillä se on humalassa, eikä pysty vastaamaan ostajan kysymyksiin.¹⁴³ Kaupaksi eivät mene myöskään kaksi seuraavaa elämäntapaa, demokritoslainen naurava ja herakleitoslainen itkevä.¹⁴⁴ Ostaja hermostuu demokritoslaiseen, ei niinkään tämän oppien, vaan jatkuvan naurun takia. Herakleitoksen itku johtuu siitä, ettei mikään ole pysyvää, ei edes maailma, joka tuhoutuu. Hänen tapauksessaan taas arvoitukselliset puheet saavat ostajan vetäytymään.¹⁴⁵

Seuraavana myynnissä olevaa platonilaista (tai sokraattista) elämäntapaa koskien esiin nousevia teemoja ovat esimerkiksi rakkaus, kauneus, lait ja avioliiton vastaisuus.¹⁴⁶ Elämäntavan olennaisin oppi kuitenkin on seuraava:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἱ ἰδέαι καὶ τὰ τῶν ὄντων παραδείγματα· ὅποσα γὰρ δὴ ὄρας, τὴν γῆν, τὰ ἐπὶ γῆς, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν, ἀπάντων τούτων εἰκόνες ἀφανεῖς ἐστᾶσιν ἔξω τῶν ὄλων.

¹³⁹ McLuhanin näkemys kyynikoiden oppien vastaisuudesta, vrt. luku 2.4 s. 16–17.

¹⁴⁰ Ks. luku 3.1, s. 20–21 ja alaviite 107.

¹⁴¹ *Vit. auct.* 8–11.

¹⁴² Kyreneläinen koulukunta oli Kyrenen kaupungista Libyasta kotoisin ollut Sokrateen oppilas Aristippos vanhemman (n. 435–366 eaa.) perustama filosofinen suuntaus, joka tavoitteli, kuten kyynikot, täydellistä vapautta, mutta toisin kuin kyynikot, tapana saavuttaa vapaus oli asketismin sijaan hedonismi, jota Lukianos epäilemättä satirisoi. Koulu oli suhteellisen pieni ja kuihtui jo joskus kolmannella vuosisadalla eaa. Koulukunnan edustajia kuitenkin esiintyi esimerkiksi Platonin teoksissa. He myös kilpailivat erityisesti epikurolaisten kanssa, sillä joistain oppien eroista huolimatta molemmat painottivat nautinnon merkitystä. Adamson 2025, 17–23, vertailu epikuroalaisuuteen 31–33.

¹⁴³ *Vit. auct.* 12.

¹⁴⁴ Demokritos (*fl.* 400-l. eaa.) oli Traakian Abderasta kotoisin ollut filosofi, joka tunnettiin ”nauravana”, sillä hän tavoitteli elämässä iloisuutta. Demokritos tunnettiin myös atomiopistaan, jonka myös epikuroalaisuus omaknsui. Furley 2012. Herakleitos (*fl.* n. 500 eaa.) oli Efesoksesta, hänen mukaansa maailma oli jatkuvassa muutoksessa. Hän myös korosti vastakohtien merkitystä, mutta hänen aforistiset kirjoituksensa ovat vaikeaselkoisia. Nussbaum & Schofield 2012.

¹⁴⁵ *Vit. auct.* 13–14.

¹⁴⁶ *Ibid.* 15–17.

...

ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ: Οὐχ ταῦθ' ἄπερ λέγεις τὰ παραδείγματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Εικότως· τυφλὸς γὰρ εἶ τῆς ψυχῆς τὸν ὀφθαλμόν. ἐγὼ δὲ πάντων ὀρῶ εἰκόνας καὶ σὲ ἀφανῆ κάμῃ ἄλλον, καὶ ὅλως διπλᾶ πάντα.¹⁴⁷

PLATONILAINEN: Ideat ja olemassa olevien muodot: koska minkä kaiken sitten näetkään, maan, muodon maan päällä, taivaan, meren, kaikkien näiden kuvat ovat näkymättöminä kaiken ulkopuolella.

...

OSTAJA: En näe niitä muotoja, joista puhut.

PLATONILAINEN: Tosiaan, koska olet sokea sielusi silmän suhteen. Minä taas näen kaiken kuvat ja sinut näkymättömänä ja itseni, ja aivan kaiken kahtena.

Platonilainen vakuuttaa ostajansa ja hinnaksi sovitaan kaksi talenttia. Ostajana toimii Platonin oppilas Dion¹⁴⁸ Syrakusasta.¹⁴⁹

Seuraavana vuorossa on epikurolainen elämäntapa, jonka Hermes esittelee demokritoslaisen ja kyreneläisen oppilaaksi¹⁵⁰, mutta viisaammaksi, sillä elämäntapa ei kunnioita jumalia. Tähän epikurolaisuuden oppiin Lukianos tarttui myös teoksessaan *Symposium*, jossa epikurolaisuutta edusti filosofi Hermon.¹⁵¹ Epikurolainen elämäntapa esitetään kyreneläisen tapaan hedonistisena, mutta se sentään menee kaupaksi kahdella minalla.¹⁵²

Tämän jälkeen myyntiin kutsutaan elämäntapa, joka on ”kaljuksi leikattu, synkkä¹⁵³, pylväs-käytävästä”¹⁵⁴, kuten Zeus tätä kuvailee. Tämä tarkoittaa luonnollisesti stoalaista. Hermeen mukaan ostajat jo odottavat tätä elämäntapaa, joka on itse hyve, täydellisin elämäntapa ja kaiken tietävä. Edes orjaksi myyminen ei haittaa stoalaista, sillä asia, joka ei ole hänen hallinnassaan, on yhdentekevä. Tämän samaisen opin kanssa Lukianos leikittelee myös teoksessaan *Symposium*, jossa stoalaiselle Zenothemiille asiat, jotka eivät ole hänen hallinnassaan eivät kuitenkaan tässä tapauksessa vaikuta olevan yhdentekeviä.¹⁵⁵ Stoalainen esittelee oppejaan

¹⁴⁷ Ibid. 18.

¹⁴⁸ Dion (n. 408–353 eaa.) oli syrakusalainen ylimys, jolla oli merkittävä asema Syrakusan tyrannin hovissa, johon hän kutsui myös Platonin, mutta he joutuivat pakenemaan, kun Dionin kirjeenvaihto vihollisen kanssa paljastui. Koitti myöhemmin luoda Syrakusasta platonilaista valtiota, mutta joutui salamurhatuksi. Caven 2012.

¹⁴⁹ *Vit. auct.* 15–19.

¹⁵⁰ Ks. s. 26.

¹⁵¹ Luku 3.1, s. 20, 22.

¹⁵² *Vit. auct.* 19.

¹⁵³ σκυθρωπός voi tarkoittaa ’synkkää’, mutta myös esimerkiksi ’surullista’ tai ’vihaista’. *LSJ* s.v. σκυθρωπός.

¹⁵⁴ *Vit. auct.* 20.

¹⁵⁵ Ks. tutkielman luku 3.1., s. 21–22 ja alaviite 114.

omine termeineen vaikuttuneelle ostajalle, joka haluaa tietää lisää. Stoalainen kertoo opettavansa myös ”sanojen punoksia, joihin sidon keskustelukumppanini ... ja yksinkertaisesti sitomalla heille kuonokopan. Nimi tälle kuuluisalle kyvyille on syllogismi.”¹⁵⁶ Kenties tämä repliikki selittää myös teoksessa *Symposium* esiintyneen stoalaisen Difiloksen lisänimen ”Labyrinthi”.¹⁵⁷ Stoalainen vakuuttaa ostajan syllogismeillaan ja kysyttäessä viisauden päämäärää ja mitä hyveen huipulla tehdään, hän vastaa:

Περὶ τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν τότε γενήσομαι, λέγω δὲ πλοῦτον, ὑγίειαν καὶ τὰ τοιαῦτα. πρότερον δὲ ἀνάγκη πολλὰ προπονήσαι λεπτογράφοις βιβλίοις παραθήγοντα τὴν ὄψιν καὶ σχόλια συναγείροντα καὶ σολοικισμῶν ἐμπιπλάμενον καὶ ἀτόπων ῥημάτων· καὶ τὸ κεφάλαιον, οὐ θέμις γενέσθαι σοφόν, ἢ μὴ τρίς ἐφεξῆς τοῦ ἐλλεβόρου πίης.¹⁵⁸

Ensiksi aion keskittyä perustavanlaatuisiin asioihin, puhun siis rikkaudesta, terveydestä ja näiden kaltaisista asioista.¹⁵⁹ Vaan aivan ensi töiksi minun täytyy piennellä kirjoitetuilla kirjoilla kiusata näköäni ja koota yhteen reunahuomautuksia sekä täyttää itseni kirjoitusvirheillä ja väärin kirjoitetuilla sanoilla. Ja tärkeintä on ymmärtää, ettei voi olla viisas, jos et ole kolmasti peräkkäin ottanut jouluruusua.

Stoalaisen mukaan rahanlainaaminenkin on viisaalle sopivaa, sillä se on lähellä syllogismien tekemistä¹⁶⁰. Hän ottaa oppilailtaankin maksun vain näiden itsensä takia, sillä hänen mukaansa ihmiset ovat joko antavia tai ottavia, stoalainen pyrkii olemaan jälkimmäinen. Kun ostaja huomauttaa, että rikkaan tulisi olla antava osapuoli, uhkaa stoalainen ampua tätä todeksi osoittamattomalla syllogismilla ja muuttaa tämän kiveksi. Kun ostaja on vastasyllogismin avulla jälleen ihminen, ostavat hän ja monet muut paikalla olijat stoalaisen 12 minalla.¹⁶¹ Andersonin mukaan Lukianos pilkkaa tässä stoalaisuuden äärimmäistä muotoa, joka saattoi ulkopuoliselle näyttäytyä naurettavana.¹⁶²

Vielä on kaupan peripateettinen elämäntapa, jota Hermes kuvaa hyväksi ja rikkaaksi, älykkäimmäksi ja kaiken tietäväksi. Elämäntavan pääpiirre on, että se on kaksijakoinen, ulkoapäin

¹⁵⁶ Τὰς τῶν λόγων πλεκτάνας αἷς συμποδίζω τοὺς προσομιλοῦντας ... φημὸν ἀτεχνῶς αὐτοῖς περιτιθεῖς ὄνομα δὲ τῇ δυνάμει ταύτῃ αἰοιδίμος συλλογισμός. Stoalaiset olivat kuuluisia logiikastaan ja keskittyivät erityisesti virhepäätelmiin. Khrysispos oli kirjoittanut syllogismeista kirjankin. Harmon 1915, 491 ad loc.; *Vit. auct.* 22.

¹⁵⁷ Ks. tutkielman luku 3.1, s. 19 ja alaviite 97.

¹⁵⁸ *Helleborus orientalis* (jouluruusu) tai *Veratrum album* (eli pärskäjuuri). *LSJ* s.v. ἐλλέβορος. Kasvi oli hoito hulluuteen ja Lukianos pilkkaa tässä Khrysispostista, sillä hänen kerrottiin lääkinneen sillä itseään kolmesti. Harmon 1915, 497 ad loc.; *Vit. auct.* 23.

¹⁵⁹ Stoalaisille oli tärkeää elää luonnon kanssa harmoniassa. Asiat, jotka olivat yhdentekeviä, olivat joko hyväksyttäviä tai sopimattomia, sen mukaan miten ne sopivat ihmisen luonnollisiin tarpeisiin. Tällaisen lajittelun vaikeutta Lukianos käyttää hyväkseen pilkatessaan, joskin epäsuorasti, stoalaisten kaksinaismoralismia. Harmon 1915, 495 ad loc.

¹⁶⁰ Vrt. teoksessa *Symp.* esitettyjä syytöksiä stoalaista Zenothemistä vastaan (Tutkielman luku 3.1, s. 22.)

¹⁶¹ *Vit. auct.* 23–25.

¹⁶² Anderson 1993, 135.

toinen kuin sisältäpäin eli eksoteerinen ja esoteerinen¹⁶³. Lisäksi Hermes vielä esittelee peripateettisen filosofian osa-alueista etiikkaa ja luonnontiedettä, kuten ”miten toisaalta ihminen on nauravainen, mutta aasi ei.”¹⁶⁴ Ostaja on niin vakuuttunut näistä tiedoista, että hän maksaa pyydytyt 20 minaa.¹⁶⁵

Viimeisenä kaupataan vielä skeptistä elämäntapaa, vaikka monet ostajat jo lähtevät. Kysyttäessä skeptikko Pyrrhiaan¹⁶⁶ tietämyksestä selviää, että hän ei tiedä varmaksi mitään. Huolimatta vaa’an painoistaan, joilla hän punnitsee argumentteja, osoittautuu Pyrrhias hyödyttömäksi, mutta juuri sen vuoksi menee kaupaksi attikalaisella minalla. Tosin Pyrrhias itse ei ole kaupan todellisuudesta varma. Huutokaupan lopuksi Hermes kuuluttaa sen jatkuvan heti seuraavana päivänä, kun kaupan ovat tavalliset, käsityöläisten ja kauppiaiden, elämäntavat.¹⁶⁷

Passin mukaan teokset *Vitarum auctio* ja *Piscator* ovat kritiikkiä filosofian kaupallistumista kohtaan. Niiden dialogimuodolla on suuri merkitys komedian, satiirin ja filosofian yhteyksien ymmärtämisen kannalta. Lukianoksen teokset ovat arvokas lähde antiikin filosofian ymmärtämiseen, huolimatta niiden yksinkertaistavasta käsittelytavasta. Ne toimivat myös lähteinä Lukianoksen aikalaisten ymmärrykselle filosofioista, jotka olivat jo heidän aikanaan satoja vuosia vanhoja.¹⁶⁸

Teoksessa kaupaksi menevät filosofiat olivat Lukianoksen aikana edelleen voimissaan, kun taas kyreneläinen, demokritoslainen ja herakleitoslainen eivät tule myydyiksi, ja Pass osoittaaakin, etteivät nämä koulut olleet enää keisariajalla olemassa. Pass tulkitsee siis Lukianoksen teoksen kertovan eri filosofisten suuntausten suosiosta keisariajalla.¹⁶⁹ Esimerkiksi kyynikon elämäntapa menee halvalla, sillä myyntitilanteessa se vaikuttaa tarjoavan enemmän kärsimystä, koska kyynikko ei onnistu nopeatempoisessa dialogissa tuomaan esiin elämäntapansa ydintä. Epikuroalaisuus taas on kallis, koska stereotyyppisesti ilmaistuna se on helppo ja

---

¹⁶³ Tämä viittaa koulukunnan perustajan Aristoteleen teosten jakoon ”eksoteerisiin” ja ”esoteerisiin”. Eksoteeriset teokset oli suunnattu laajemmalle lukijakunnalle, ja ne olivat Platonin teosten tavoin kaunokirjallisuuden ja filosofian sekoituksia. Näitä teoksia ei ole säilynyt. Esoteeriset taas oli tarkoitettu kouluympäristöön Aristoteleen oppilaille, joten ne eivät välttämättä olleet yhtä selkolukuisia. Aristoteleen säilyneet teokset kuuluvat tähän ryhmään. Adamson 2014, 210–211.

¹⁶⁴ και ὡς ἄνθρωπος μὲν γελαστικόν, ὄνος δὲ οὐ γελαστικόν ... *Vit. auct.* 26.

¹⁶⁵ *Ibid.* 26.

¹⁶⁶ Pyrrhias oli orjan nimi ja Lukianos leikittelee tässä skeptisen koulukunnan perustajan Pyrrhonin (n. 365–275 eaa.) nimellä. Harmon 1915, 507 ad loc.

¹⁶⁷ *Vit. auct.* 27.

¹⁶⁸ Pass 2016, 625–629.

¹⁶⁹ Ks. myös tutkielman luku 2.3.

täynnä nautintoja. Passin tulkinta Lukianoksen filosofioiden kuvauksista siis on, että Lukianoksen kuvaukset filosofioista ovat aitoja, joskin vain liioiteltuja. Lukianos siis esittää teoksessa *Vitarum auctio* erilaisia filosofioita, joista valita ja teoksessa *Piscator* kritisoi niiden vääristyneisyyttä ja pinnallisuutta hänen aikanaan.¹⁷⁰

Tämän teoksen osalta otin taulukkoon vain ne filosofiat, jotka esiintyvät myös muissa käsittelemissäni teoksissa tai jotka analyysin kannalta ovat relevantteja. Tästä syystä taulukosta puuttuvat kyreneläinen, demokritoslainen ja herakleitoslainen, joita Lukianos kuvaa niukasti ja jotka, kuten Pass toteaa, olivat Lukianoksen aikana jo kadonneet.

Taulukko 2. Filosofit teoksessa *Vitarum auctio*.

Filosofia/elämäntapa	Kuvaus
pythagoralainen	jopa yli-inhimillinen, oppi, erikoiset elämäntavat, myyntihinta 10 minaa
kyynikko	uskoo omaan vapauteensa, uhkaava, helppo elämäntapa, välttelee nautintoja, myyntihinta 2 obolia
platonilainen/sokraattinen	rakkaus, lait, avioliiton vastustus, ideaoppi, myyntihinta kaksi talenttia
epikuroslainen	hedonismi (yhdessä kyreneläisyyden kanssa), ei kunnioita jumalia, myyntihinta kaksi minaa
stoalainen	kalju, synkkä, kaikkietävä, stoalainen etiikka (yhden tekevät asiat) ja logiikka (syllogismit), rahan lainaaminen, myyntihinta 12 minaa
peripateettinen	kaikkietävä, eksoteerinen ja esoteerinen, luonnontieteen merkitys, myyntihinta 20 minaa
skeptikko	ei tiedä mitään varmaksi, myyntihinta yksi (attikalainen) minaa

3.3 Kuolleista nousseet eli kalastaja

Piscator on Lukianoksen vastaus teoksesta *Vitarum auctio* seuranneeseen pahennukseen, joka nousi, koska hänen tulkittiin pilkanneen kuuluisia filosofeja.¹⁷¹ Tässä kuolleista nousseet filosofit jahtaavat Vilpittömyyttä (Lukianosta) Ateenassa ja kiinnisaatuun vievät hänet Filosofian eteen tuomittavaksi loukkauksistaan. Selviää kuitenkin, ettei Vilpittömyys ole yrittänytään loukata kuolleita filosofeja, vaan heidän oppejaan muka seuraavia teeskentelijöitä, jotka

¹⁷⁰ Pass 2016, 625–638 ja 641–652. Lukianos arvostelee myös muissa teoksissaan aikansa koulutusta ja sen suhdetta varallisuuteen, ks. Camerotto 2022, 113–144.

¹⁷¹ Ks. tutkielman luku 3.2, s. 24. Lukianoksen sanavalinnat eivät siis säästäneet häntä arvostelulta.

lopulta saavat rangaistuksen. Harmonin mukaan Lukianoksen esittämä arvostus kuuluisia filosofi- ja kohtaan ei kuitenkaan ole vilpittöntä, vaan Lukianos pilkkaa näitä hienovaraisesti ironian avulla ja suhtautuen heihin alentuvasti.¹⁷² Rosenin mukaan Lukianos näyttää teoksessaan puolustautuvan, mutta hän ei kuitenkaan muuta kantojaan. Teos on Lukianoksen puolustus satiirille. Esikuvansa vanhan komedian tavoin se olettaa, että aina jotkut eivät satiiria hyväksy, vaikka se olisi viihdyttävää ja oikeudenmukaista. Dialogi muistuttaa rakenteeltaan Aristofaneen komedioita¹⁷³, sillä se jakautuu selvästi kahteen osaan.¹⁷⁴

Teoksen alussa vihaiset filosofit¹⁷⁵ siis haluavat rankaista Vilpittömyyttä tämän loukkauksista. Teoksen alku toimii hyvänä esimerkkinä Lukianoksen ja yleisestikin toisen sofistiiikan taipumuksesta lainata ja ottaa vaikutteita antiikin kirjallisuuden kaanonin teoksista ja näin osoittaa olevansa osa ajan koulutetun ylimystön kulttuuria.¹⁷⁶ Cartlidge osoittaa teoksen alun olevan mukaelma Aristofaneen komedioista *Akharnalaiset* ja *Ritarit*¹⁷⁷ ja ensimmäinen rivi on melkein trokeinen terametri¹⁷⁸, jota esiintyy komediassa. Samanlaisen käsittelyn saa myös *Ilias*, jota Lukianos parodioi runomitassa Sokrateen repliikissä¹⁷⁹ muuntaen homeeriset säkeet sopiviksi omaan käyttöönsä. Näitä trooppeja esiintyy teoksessa myöhemminkin. Epiikan parodiointia komediassa oli tapahtunut jo esimerkiksi Aristofaneella ja Lukianos siis aloittaa teoksensa komediasta tutuilla käytännöillä – trokeisella tetrametrillä ja parodialla.¹⁸⁰ Lukianoksen teos on pastissi, jossa vanha komedia¹⁸¹ yhdistyy Platonin dialogiin ja johonkin kolmanteen auktoriin, esimerkiksi Homerokseen.¹⁸² Samassa teoksessa Lukianos kuitenkin esiintyy myös ulkopuolisena.¹⁸³ Richterin mukaan näin hän tasapainoilee perinteen, klassisen kauden

¹⁷² Harmon 1921, 1.

¹⁷³ Ks. tutkielman luku 2.1, s. 9; luku 2.4.

¹⁷⁴ Harmon 1921, 1 ja Rosen 2015, 147 ja 153. Anderson tosin jakaa teoksen kolmeen. Anderson 1976a, 141–142.

¹⁷⁵ Teoksessa mainitaan Sokrates, Platon, Khryssippos, Epikuros, Aristippos, Aristoteles, Empedokles, Pythagoras ja Diogenes, kaikkiin heihin viitataan myös teoksessa *Vit. auct.*

¹⁷⁶ Ks. tutkielman luku 2.2.

¹⁷⁷ *Pisc.* 1, vrt. Aristofanes, *Ach.* 280–283 ja *Eq.* 247.

¹⁷⁸ Trokeinen tetrametri saadaan, kun sanan ἀφθόνοτος loppuun lisätään τ.

¹⁷⁹ *Pisc.* 1, vrt. *Il.* 2.363 ja 6.112, 8.174, 11.287, 15.487. Lukianos tekee samankaltaisen parodisen lainauksen teoksessa *Symp.*, ks. tämän tutkielman luku 3.1, s. 20 ja alaviite 102.

¹⁸⁰ Cartlidge 2022, 862–865. *Pisc.* 1–3.

¹⁸¹ Aristofaneen lisäksi teos on saanut vaikutteita näytelmäkirjailija Eupoliilta. Eupolis (*fl.* 400-luvun alku eaa.) oli yksi suurimmista vanhan komedian edustajista. Hänen tuotannostaan on säilynyt fragmentteja ja kommentaareja. Dover 2012. Kuolleista nousseet filosofit ovat kuin Eupoliin näytelmässä *Demoi* esiintyneet kuolleet sotaisankarit. Anderson 1993, 71.

¹⁸² Anderson 1993, 71.

¹⁸³ *Pisc.* 19. Ks. tutkielman luku 2.1, s. 7 ja 9.

komedian, ja uuden luomisen välillä, tuoden esiin syyrialaisuutensa, mutta samalla omaksuen hellenisen perinteen.¹⁸⁴

Homerokseenkaan vetoaminen ei pelasta Vilpittömyyttä filosofien raivolta, mutta onneksi hän keksii huomauttaa, ettei moinen raivo sovi filosofeille:

Ὅρατε; πρὸς ὄργην ἀκούετε καὶ οὐδὲν τῶν δικαίων προσίεσθε. καίτοι οὐκ ἂν ᾤηθην ποτὲ ὡς ὄργη Πλάτωνος ἢ Χρυσίππου ἢ Ἀριστοτέλους ἢ τῶν ἄλλων ὑμῶν καθίκοιτο ἂν, ἀλλὰ μοι ἐδοκεῖτε μόνοι δὴ πόρρω εἶναι τοῦ τοιούτου. πλὴν ἀλλὰ μὴ ἄκριτόν γε, ὧ θαυμάσιοι, μηδὲ πρὸ δίκης ἀποκτείνητέ με. ὑμέτερον γοῦν καὶ τοῦτο ἦν, μὴ βία μηδὲ κατὰ τὸ ἰσχυρότερον πολιτεύεσθαι, δίκη δὲ τὰ διάφορα διαλύεσθαι διδόντας λόγον καὶ δεχομένους ἐν τῷ μέρει. ὥστε δικαστὴν ἐλόμενοι κατηγορήσατε μὲν ὑμεῖς ἢ ἅμα πάντες ἢ ὄντινα ἂν χειροτονήσητε ὑπὲρ ἀράντων, ἐγὼ δὲ ἀπολογήσομαι πρὸς τὰ ἐγκλήματα.¹⁸⁵

Ymmärtäkää, että vihanne kanssa kuuntelette ettekä anna mitään oikeutta. Ja vielä en ikinä uskoisi, että viha koskee Platonia, Khrysipposta, Aristotelestä tai teitä muita, mutta minusta yksin teidän mielistänne tietysti ovat kaukana tällaiset. Vaan todella sentään ette ilman oikeudenkäyntiä, te ihailtavat, ettekä ennen syytettä tap-paisi minua. Sentään myös tämä oli teidän tapanne, ei mahdollilla eikä voimakkaamman kautta vaikuttaa yhteisössä, vaan oikeudella sopia erimielisyyksiä puheen-vuoroja vuorollaan tarjoten ja saaden. Niinpä valitkaamme tuomari ja te toisaalta puhutte vastaan, joko kaikki samalla tai valitsette jonkun kaikkien puolesta, minä taas puhun puolestani syytettä vastaan.

Kun Vilpittömyys ehdottaa Filosofiaa tuomariksi, suostuvat lopulta filosofit oikeudenkäyntiin.¹⁸⁶ Vilpittömyydellä oli aikaisemmin ollut vaikeuksia löytää Filosofiaa:

Ποῦ δὲ τὴν Φιλοσοφίαν εὔροι τις ἂν; οὐ γὰρ οἶδα ἔνθα οἰκεῖ· καίτοι πάνυ πολὺν ἐπλανήθην χρόνον ἀναζητῶν τὴν οἰκίαν, ὡς συγγενοίμην αὐτῇ. εἶτα ἐντυγχάνων ἂν τισι τριβόνια περιβεβλημένοις καὶ πώγωνας βαθεῖς καθειμένοις παρ' αὐτῆς ἐκείνης ἤκειν φάσκουσιν, οἰόμενος εἰδέναι αὐτοὺς ἀνηρώτων· οἱ δὲ πολὺ μᾶλλον ἐμοῦ ἀγνοοῦντες ἢ οὐδὲν ὅλως ἀπεκρίνοντό μοι, ὡς μὴ ἐλέγχοιντο οὐκ εἰδότες, ἢ ἄλλην θύραν ἀντ' ἄλλης ἐπεδείκνυον.¹⁸⁷

Vaan mistä kukaan löytäisi Filosofian? Vaeltelin kauan aikaa etsien (Filosofian) taloa, jotta voisin kysyä häneltä neuvoa. Sitten tapasin joitain rääsyihin kietoutuneita ja paksupartaisia, jotka väittivät olevansa tulossa hänen luotaan, uskoen heidän tietävän, tiedustelin (Filosofian olinpaikkaa). Monet olivat minua paljon tietämättömämpiä, tai he eivät vastanneet kerta kaikkiaan mitään minulle, jotta heitä ei osoitettaisi tietämättömiksi, tai he osoittivat toisia ja taas toisia ovia.

¹⁸⁴ Richter 2017, 333–334. Ks. myös tutkielman luku 2.2, s. 12.

¹⁸⁵ *Pisc.* 8.

¹⁸⁶ Rosenin mukaan Filosofia on Lukianoksen puolella koko ajan. Lisäksi Filosofia on Komedian ystävä. *Pisc.* 14. Rosen 2015, 149–150.

¹⁸⁷ *Pisc.* 11.

Vaikeuksista huolimatta Vilpittömyyden kuitenkin onnistui löytää Filosofia ihmisten parista, jotka ”kaikki olivat vakavilmeisiä, ulkoasultaan järkeviä ja myös pohdiskelevan näköisiä.”¹⁸⁸ Kuitenkin tällä kertaa Filosofia saapuu Vilpittömyyden ja filosofien luo Akademiasta¹⁸⁹. Seurue, mukanaan myös Hyve, Järkevyys, Oikeudenmukaisuus, Kulttuuri ja ujo Totuus¹⁹⁰, siirtyy Akropoliille. Totuus ottaa vielä mukaansa omat seuralaisensa: Vapauden, Suorapuheisuuden, Tutkimuksen ja Todistamisen.¹⁹¹

Oikeudenkäynnissä filosofit valitsevat Diogeneen edustamaan itseään, sillä hän on kiivas, hyvä väittelijä ja häntä Vilpittömyys on loukannut eniten, myytiinhän hänet vain kahdella obolilla¹⁹². Vilpittömyyttä verrataankin sofisteihin, kuten Gorgiaaseen ja Hippiakseen, sillä tämä on reetori,¹⁹³ joka on filosofien ystävien Dialogin ja Menippoksen¹⁹⁴ avulla pilkannut filosofeja ja täten myös Filosofiaa. Vilpittömyys puolustautuu syytteitä vastaan väittäen, ettei ole pilkannut Filosofiaa ja Vilpittömyyttä syyttäviä filosofeja, vaan teeskentelijöitä, jotka esiintyvät filosofeina vain maineen ja rikkauksien takia, mutta oikeasti ovat huijareita, jotka eivät itse elä opettamallaan tavalla ja samalla vahingoittavat Filosofian mainetta¹⁹⁵. Tämä vakuuttaa sekä tuomarin että syyttäjät ja he toteuttavat Vilpittömyyden puheessaan esittämän ehdotuksen teeskentelijöiden rankaisemisesta.¹⁹⁶

Filosoifeiksi itseään kutsuvat pyydetään Akropoliille, mutta vasta kun saapumisesta luvataan lahjoja, saapuu suurin osa paikalle. Eri filosofiset suuntaukset Lukianos kuvaa varsin samaan tapaan kuin teoksissa *Symposium* ja *Vitarum auctio*: stoalaiset pitävät itseään muita parempina, peripateetikot loistavat mielestään rahankäytön kanssa, epikurolaiset vaativat vain nautintoja, kyynikot ovat väkivaltaisista ja platonilaiset sekä stoalaiset kilpailevat paremmuudesta väittelystä.¹⁹⁷ Kun erään kyynikon laukun sisältä löytyy kalliita esineitä, paljastuu hän viimeistään teeskentelijäksi. Vilpittömyys alkaa kullalla ja viikunoilla ”kalastaa” Akropoliin juurelta filosofien joukosta muita teeskentelijöitä. Syöttiin tarttuu teeskentelijöitä, jotka väittävät

¹⁸⁸ Ibid. 12. ἀπάντων σκυθρωπῶν καὶ τὰ σχήματα εὐσταλῶν καὶ φροντιστικῶν τὴν πρόσοψιν·

¹⁸⁹ Platonin koulu sijaitsi paikallisen heeroksen mukaan nimetyssä Akademian lehdossa Ateenasta luoteeseen. Szlezák 2006.

¹⁹⁰ Ilman Vilpittömyyden ehdotusta Filosofia olisi jättänyt nämä käveleksiin (περιπατέω) maalattuun pylväskäytävään ((ἡ στοὰ) ποικίλος). Käveleksiin viittaa peripateetikojen ja pylväskäytävä stoalaisten nimien etymologiaan.

¹⁹¹ *Pisc.* 3–17.

¹⁹² Ks. tutkielman luku 3.2, s. 25–26 ja *Vit. auct.* 11.

¹⁹³ Ks. tutkielman, luku 2.2, s. 10–11 ja alaviite 52.

¹⁹⁴ Ks. tutkielman, luku 2.1, s. 9 ja alaviite 35.

¹⁹⁵ Vrt. tutkielman, luku 2.3, s. 15 Königin näkemys Lukianoksen suhtautumisesta filosofiaan.

¹⁹⁶ *Pisc.* 18–39.

¹⁹⁷ Vrt. kuvaukset tutkielman luku 3.1 ja 3.2.

seuraavansa jotain filosofeista, mutta nämä kaikki kieltävät yhteydet teeskentelijöihin. Lopulta filosofien on aika palata takaisin manalaan. Vilpittömyys ja Tutkinta suuntaavat filosofien kouluihin suorittamaan tehtävänsä loppuun. Lopuksi Vilpittömyys toteaa, ettei filosofeille tunnukseksi annettavia sepeleitä tarvita montaa.¹⁹⁸

---

¹⁹⁸ *Pisc.* 39–52.

4 Yhteenveto

Yhteenvedossani pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni: millaisina ja millaisia tekoja tekevinä Lukianos esittää filosofeiksi tunnistettavat hahmot käsitellyissä teoksissaan? Ensin kerroin Lukianoksen filosofeista yleisesti. Tämän tarkastelen kouluittain filosofien piirteitä. Lopuksi vielä pohdin Lukianoksen suhtautumista näihin kouluihin.

Käsittelimäni teokset tuntuvat antavan filosofeista tai ainakin sellaisiksi itseään kutsuvista hyvin samanlaisen kuvan: he ovat kiinnostuneita maineesta filosofiaa enemmän, ahneita, turhaisia¹⁹⁹ sekä kukin oman oppiinsa takertuneita ja aina valmiita käymään toisia oppeja edustavia vastaan²⁰⁰. Ulkoisesti he ovat usein parrakkaita ja pukeutuvat kaapuun.²⁰¹ Nämä ominaisuudet näyttävät olevan Lukianoksella filosofeihin liittyviä Andersonin mainitsemia toistuvia teemoja ja filosofit vaikuttavat olevan Lukianoksen vakiohahmoja.²⁰² Kyseessä siis voi olla Lukianoksen (teeskentelijä)filosofihahmon arkkityyppi.

Lukianos liittää tiettyjen oppien edustajiin omat stereotyyppiänsä²⁰³. Stoalaiset ovat mielestään kaikkein hyveellisimpiä ja heillä on oma sanastonsa, jolla he väittelyssä pyrkivät hämäämään vastustajaansa²⁰⁴. He ovat ahneita ja käyttävät taloudellisesti hyväksi oppilaitaan, joista käydään kovaa kilpailua, ja he kiskovat velallisiltaan korkoa, mutta löytävät tälle oikeutuksen opistaan.²⁰⁵ Lukianos leikittelee usein stoalaisella etiikalla, jossa yhdentekeviksi luokiteltavat asiat eivät hänen stoalaisilleen ole ollenkaan yhdentekeviä.²⁰⁶ Ulkoisesti Lukianos kuvaa heidät usein vanhoina, parrakkaina ja ilmeiltään synkkinä.²⁰⁷

Peripateetikot esiintyvät kaikkitietävinä myös ”turhissa” asioissa ja väittelynhaluisina.²⁰⁸ Teoksessa *Symposium* peripateetikko Kleodemos tuntuu olevan yhdessä stoalaisen Zenothemiin kanssa riidan keskiössä. Lisäksi hänen lähentelynsä juomanlaskijaa kohtaan ja Zenothemiin

---

¹⁹⁹ Esim. Hetoimokles teoksessa *Symp.*, ks. tutkielman luku 3.1, s. 21; yleisesti luku 3.3, s. 33.

²⁰⁰ Esim. Zenothemis, Hermon ja Kleodemos teoksessa *Symp.*, ks. tutkielman luku 3.1, s. 21–22.

²⁰¹ Esim. Hetoimokles luku 3.1, s. 21; luku 3.3 s. 31 ote *Pisc.* 11.

²⁰² Ks. luku 2.1, s. 9.

²⁰³ Filosofioihin liitetyistä stereotyyppioista, ks. luku 2.3, s. 15.

²⁰⁴ Ks. luku 3.1, s. 21–22; 3.2, s. 27–28; 3.3, s. 33.

²⁰⁵ Taloudellinen hyväksikäyttö: ks. luku 3.1, s. 22; kilpailu oppilaista: luku 3.1, s. 21; oikeutus koron kiskonnalle: luku 3.2, s. 28.

²⁰⁶ Ks. luku 3.1, s. 22–23; 3.2, s. 27.

²⁰⁷ Ks. luku 3.1, s. 19 ja 21; 3.2, s. 27.

²⁰⁸ Ks. luku 3.2, s. 28–29.

syytökset aviorikoksesta ja avunannosta murhaan tekevät hänestä moraalisesti arveluttavan. Tosin Zenothemiin syytöksille ei teoksessa anneta minkäänlaista vahvistusta.²⁰⁹

Epikurolaiset ovat hedonisteja, jotka halveksivat jumalia.²¹⁰ Käsittelemissäni teoksissa he jäävät varsin pienille huomiolle ja vain mainitut ominaisuudet nousevat esiin. Erityisesti painotuu jumalien halveksunta, joka on teoksessa *Symposium* epikurolaisen Hermonin kuvauksessa kantava teema.²¹¹ Hänen ilmeisestä liitostaan peripateetikko Kleodemoksen kanssa stoalaisia vastaan tai stoalaisten osoittamasta halveksunnasta erityisesti Hermonia kohtaan on vaikea vetää johtopäätöksiä,²¹² sillä tällaisia liittoja tai halveksuntaa ei esiinny muissa teoksissa.

Platonilaiset (tai Sokrateen seuraajat) ovat erityisen omistautuneita ideaopilleen, laeilleen ja seuraavat oppejaan sokeasti, kuten myös Nesselrath on tulkinut.²¹³ Platonilaisilla myös avio-
liiton vastustaminen on kantava teema.²¹⁴ Teoksessa *Symposium* platonilainen Ion saa alussa hyvin ylistävän kuvailun, jossa voisi nähdä yhteyksiä teoksen *Vitarum auctio* kuvaukseen pythagoralaisesta, varsinkin jos huomioidaan vielä Passin tulkinta Lukianoksen Platonin suhteesta Pythagoraaseen ja Sokrateehen.²¹⁵ Lopulta Ionkin taitaa osoittautua inhimilliseksi yrittäessään mahdollisesti varkautta.²¹⁶

Kyynikot ovat myös halukkaita väittelyyn,²¹⁷ mutta lisäksi he vaikuttavat uhkaavilta (ja esimerkiksi Alkidamaan tapauksessa myös ovat sitä²¹⁸) eivätkä he noudata sosiaalisia normeja.²¹⁹ Lisäksi heidän nimensä etymologia tuntuu olevan Lukianoksen vitsien kestoaihe²²⁰. Tutkielman teokset ovat kyynikoiden suhteen mielenkiintoisia, sillä niissä kyynikoiden esitysten voidaan tulkita olevan täysin negatiivisia. Kuitenkin Bosmanin mukaan Lukianoksen suhtautuminen kyynikoihin oli monimutkaisempi kuin tutkielman teokset antavat ymmärtää.²²¹

---

²⁰⁹ Ks. luku 3.1, 19–23.

²¹⁰ Ks. luku 3.2, s. 27; 3.3, s. 33.

²¹¹ Ks. Zenothemiin pilkka luku 3.1, s. 20.

²¹² Ks. luku 3.1, s. 19 ja 22.

²¹³ Ks. luku 3.1, s. 23; luku 3.2, s. 26–27; Nesselrathin tulkinta tutkielman luku 2.3, s. 14.

²¹⁴ Ks. luku 3.1, s. 23; luku 3.2 26–27.

²¹⁵ Ks. kuvaukset luku 3.1, s. 19; 3.2, s. 25; Passin tulkinta tutkielman luku 2.3, s. 14.

²¹⁶ Ks. luku 3.1, s. 23.

²¹⁷ Ks. luku 3.1, s. 20; 3.2, s. 25; 3.3, s. 33.

²¹⁸ Ks. luku 3.1, s. 21 ja 23; myös 3.3, s. 33.

²¹⁹ Ks. luku 3.1, s. 20–21 ja 23; luku 3.2, s. 25–26.

²²⁰ Ks. luku 3.1, s. 21. alaviite nro. 107; luku 3.2, s. 25.

²²¹ Ks. luku 2.3, s. 14.

Tutkielman teoksissa stoalaiset, kyynikot ja platonilaiset vaikuttavat olevan kaikkein monipuolisimpia hahmoja. Teoksessa *Symposium* esiintyy kolme stoalaista ja heistä Zenothemis on tapahtumien keskiössä.²²² Myös teoksessa *Vitarum auctio* keskustelu stoalaisen kanssa on hyvin pitkä, kun taas esimerkiksi epikuroslainen ei pääse ollenkaan ääneen.²²³ Kyynikot saavat paljon huomiota sekä teoksessa *Symposium* että teoksessa *Vitarum auctio* ja teoksessa *Piscator* kyynikko Diogenes valitaan ajamaan loukattujen filosofien asiaa.²²⁴ Vaikka platonikko Ion jää teoksessa *Symposion* verrattain pieneen osaan, platonilaiset tai sokraattiset hahmot ovat teoksissa *Vitarum auctio* ja *Piscator* keskeisiä.

Huolimatta huomion epätasaisuudesta filosofisten koulujen välillä, Lukianos ei vaikuta suosivan tutkielman teoksissa yhtä filosofiaa tai sen edustajia ylitse muiden. Sen sijaan hän arvostelee kaikkia, jotka väittävät seuraavansa filosofista elämäntapaa, mutta osoittautuvat teeskentelijöiksi.²²⁵ Lukianoksen pilkka tuntuu siis varmuudella kohdistuvan nimenomaan teeskentelijöihin. Mitä tulee ”aitoihin” filosofeihin, Lukianoksen suhtautumista on vaikeampi määrittää. Suurin haaste tutkielmani teossa on ollut Lukianoksen teosten luonne. Satiirisuus on yhteydessä aikaansa ja vaikka useat Lukianoksen kritisoimat ja pilkkaamat ilmiöt, varsinkin ihmisluonteessa, eivät ole kadonneet mihinkään, voi satiirisuuden havaitseminen olla vuosituhansia jälkeenpäin vaikeaa. Selvää kuitenkin on, että tämän nauramiselle omistautuneen miehen teoksia on viihdyttävä lukea ja niiden hahmot vaikuttavat varsin tutuilta vielä kahden tuhannen vuoden päästäkin.

---

²²² Ks. luku 3.1. s. 19–23.

²²³ Ks. luku 3.2, s. 27.

²²⁴ Ks. luku 3.3, s. 33.

²²⁵ Ks. tutkielman luku 2.3, s. 15, jossa lisää analyysiä Lukianoksen suhteesta eri filosofisiin suuntauksiin.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Luciani Opera, 1, Libelli 1-25, recognovit brevique adnotatione critica instruxit M. D Macleod, (Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis), Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1972.

Luciani Opera, 2, Libelli 26-43, recognovit brevique adnotatione critica instruxit M. D Macleod, (Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis), Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1974.

Tutkimuskirjallisuus:

- Adamson 2014 Peter Adamson, *Classical Philosophy* (A History of Philosophy Without Any Gaps), Oxford: Oxford University Press.
- Adamson 2015 Peter Adamson, *Philosophy in the Hellenistic & Roman Worlds* (A History of Philosophy Without Any Gaps), Oxford: Oxford University Press.
- Anderson 1993 Graham Anderson, *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*, London: Routledge.
- Anderson 1976a Graham Anderson, “Lucian: Theme and Variation in the Second Sophistic”, *Mnemosyne* XLI, Leiden: Brill.
- Anderson 1976b Graham Anderson, “Lucian's classics: Some short cuts to culture”, *BICS* XXIII, 59-68.
- Birley 2012 Anthony R. Birley, “Verus, Lucius”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-6748>.

- Bosman 2012 Philip R. Bosman, "Lucian Among the Cynics: The Zeus Refuted and Cynic Tradition", *CQ* 62, no. 2, 785–95. Viitattu: 4.12.2024, <https://doi.org/10.1017/S0009838812000316>.
- Bowie 2006 Ewen Bowie, "Second Sophistic", *Brill's New Pauly Online*, Brill, https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1163/1574-9347_bnp_e12218340.
- Broughton & Mitchell 2012 Thomas Robert Shannon Broughton ja Stephen Mitchell, "Pontus", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-5238>.
- Cadoux & Rhodes 2012 Theodore John Cadoux ja P. J. Rhodes, "Areopagus", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-703>.
- Camerotto 2022 Alberto Camerotto, "Heracles and the Monkey: Paideia and Money in Lucian of Samosata", *Mnemosyne* 75, 113–144, Viitattu: 4.12.2024, <https://doi.org/10.1163/1568525X-bja10126>.
- Cartlidge 2022 Ben Cartlidge, "Lucian and Aristophanes: The Beginning of the Piscator", *Mnemosyne* 75, 5, 862–865, Viitattu: 4.12.2024, <https://doi.org/10.1163/1568525X-bja10139>.
- Caven 2012 Brian M. Caven, "Dion", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-2207>.

- Dover 2012 K. Dover, “Eupolis”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 3.12.2024, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-2564>.
- Edwards ym. 2012 Walter Manoel Edwards, Robert Browning, Graham Anderson ja Ewen Bowie, “Lucian”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-3779>.
- Facella 2021 Margherita Facella, “Commagene”, *A Companion to the Hellenistic and Roman Near East* (Blackwell Companions to the Ancient World Series), toim. Ted Kaizer, 229–245, Newark: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Fowler 2017 Ryan C. Fowler, “Variations of Receptions of Plato during the Second Sophistic”, *Brill’s Companion to the Reception of Plato in Antiquity* (Brill’s Companions to Classical Reception Series), toim. Harold Tarrant, François Renaud, Dirk Baltzly, ja Danielle A. Layne, 223–249, Boston: Brill.
- Furley 2012 David John Furley, “Democritus”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu 4.12.2024: <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-2114>.
- Greenberg 2018 Jonathan Greenberg, *The Cambridge Introduction to Satire* (Cambridge Introductions to Literature), Cambridge: Cambridge University Press.
- Griffiths 2012 Alan H. Griffiths, “Centaur”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-1467>.

- Harmon 1913 A. M. Harmon, "Introduction" (ix–xii) sekä käännös ja selitykset teoksessa *Lucian I*, Loeb Classical Library 14, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harmon 1915 A. M. Harmon, käännös ja selitykset (449–511) teoksessa *Lucian II*, Loeb Classical Library 54, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Harmon 1921 A. M. Harmon, käännös ja selitykset (1–81) teoksessa *Lucian III*, Loeb Classical Library 130. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Healey 2012 John Francis Healey, "Aramaic", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-649>.
- Hunter 2012 Richard L. Hunter, "Menippus", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-4113>.
- Kahn & Fritz 2012 Charles H. Kahn ja Graf Fritz, "Pythagoras", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-5457>.
- Keane 2006 Catherine Keane, "Defining the Art of Blame: Classical Satire", *A Companion to Satire: Ancient and Modern* (Blackwell Companions to Literature and Culture Series), toim. Ruben Quintero, 31–51, Newark: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Kim 2017 Lawrence Kim, "Atticism and Asianism", *The Oxford Handbook to the Second Sophistic* (Oxford Handbooks), toim. Daniel S. Richter ja William A. Johnson, 41–66, online edn, Oxford Academic, Viitattu:

4.12.2024, <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1093/oxfordhb/9780199837472.013.4>.

- König 2015 Jason König, “Greek Literature in the Roman World: Introducing Imperial Greek Literature” *A Companion to Greek Literature* (Blackwell Companions to the Ancient World Series), toim. Martin Hose ja David Schenker, 112–125, Newark: John Wiley & Sons, Incorporated.
- LSJ* Henry George Liddell ja Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie, Oxford, Clarendon Press, 1940.
- March 2012 Jennifer R. March, “Meleager”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-4065>.
- McLuhan 2015 Eric McLuhan, *Cynic Satire*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015.
- Middle Liddell* Henry George Liddell ja Robert Scott, *An Intermediate Greek-English Lexicon*, Founded upon the seventh edition of Liddell & Scott's Greek-English Lexicon, Oxford, Clarendon Press, 1889.
- Moles 2012 John L. Moles, “Diogenes (2)”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-2197>.
- Muir 2012 J. V. Muir, “Education, Roman” *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-2347>.

- Murray 2012   Oswyn Murray, “Symposium”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-6174>.
- Nesselrath 1998   Heinz-Günther Nesselrath, “Lucien et Le Cynisme”, *AC* 67, 121–35, Viitattu: 4.12.2024, <http://www.jstor.org/stable/41659700>.
- Nesselrath 2006   Heinz-Günther Nesselrath, “Lucianus”, *Brill's New Pauly Online*, Brill, Viitattu 4.12.2024, https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1163/1574-9347_bnp_e711680.
- Nesselrath 2023   Heinz-Günther Nesselrath, “(Middle) Platonic philosophers in Lucian”, *BICS* Vol. 66, Issue 1, 78–84, Viitattu: 4.12.2024, <https://doi.org/10.1093/bics/qbad010>.
- Nussbaum & Schofield 2012
- Martha C. Nussbaum ja Malcolm Schofield, “Heraclitus”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-3023>.
- Pass 2016   David Blair Pass, “Buying Books and Choosing Lives: From Agora to Acropolis in Lucian’s Transformation of Plato’s Emporium of Politics,” *AJPh* Vol. 137, no. 4, 625–54, Viitattu: 4.12.2024, <http://www.jstor.org/stable/26360948>.
- Pryce ym. 2012   Frederick Norman Pryce, Mabel L. Lang, ja David William John Gill “Weights”, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-6883>.

- Quintero 2006 Ruben Quintero, "Introduction: Understanding Satire", *A Companion to Satire: Ancient and Modern* (Blackwell Companions to Literature and Culture Series), toim. Ruben Quintero, 1–11, Newark: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Richter 2017 Daniel S. Richter, "Lucian of Samosata", *The Oxford Handbook to the Second Sophistic* (Oxford Handbooks), toim. Daniel S. Richter ja William A. Johnson, 327–344, online edn, Oxford Academic, Viitattu: 4.12.2024, <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1093/oxfordhb/9780199837472.013.26>.
- Rosen 2015 Ralph M. Rosen "Lucian's Aristophanes: On Understanding Old Comedy in the Roman Imperial Period", *Athenian Comedy in the Roman Empire*, toim. C.W. Marshall, ja Tom Hawkins, 141–162, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Schmitz 2010 Thomas Schmitz, "A Sophist's Drama: Lucian and Classical Tragedy", *Beyond the Fifth Century: Interactions with Greek Tragedy from the Fourth Century BCE to the Middle Ages*, toim. Ingo Gildenhard ja Martin Revermann, 289–311, Berlin/Boston: De Gruyter, Inc.
- Szlezák 2006 Thomas A. Szlezák, "Academy", *Brill's New Pauly Online*, Brill, Viitattu: 4.12.2024, https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1163/1574-9347_bnp_e111350.
- Thomas 2012 Rosalind Thomas, "Literacy", *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Viitattu: 4.12.2024, <https://www-oxfordreference.com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/acref/9780199545568.001.0001/acref-9780199545568-e-3729>.
- Whitmarsh 2017 Tim Whitmarsh, "Greece: Hellenistic and Early Imperial Continuities", *The Oxford Handbook to the Second Sophistic* (Oxford Handbooks),

toim. Daniel S. Richter ja William A. Johnson, 11–24, online edn, Oxford Academic, Reference, Viitattu: 4.12.2024, <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1093/oxfordhb/9780199837472.013.2>.